

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КУШНІР Ірина Павлівна

УДК 340.13 : 007 : [001.89] : 356.13 (477) (043.5)

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ НОРМАТИВНО-
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН
У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, доцент
ЛЯШУК Роман Миколайович,
Національна академія Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри теорії права та кримінально-
процесуальної діяльності.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
БЄЛЯКОВ Костянтин Іванович,
Науково-дослідний інститут інформатики і права
Національної Академії правових наук України,
завідувач наукового відділу теорії, історії та філософії
інформаційного права;

доктор юридичних наук, професор
ГРОХОЛЬСЬКИЙ Володимир Людвігович,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
перший проректор;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
СОПЛІКО Ірина Миколаївна,
Національний авіаційний університет,
декан юридичного факультету.

Захист відбудеться «28» січня 2021 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.16 у Національному авіаційному університеті за адресою: 03058, м. Київ, пр. Любомира Гузара, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: 03058, м. Київ, пр. Любомира Гузара, 1.

Автореферат розіслано «26» грудня 2020 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю. Л. Юринець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі відбувається інтенсивне зростання цінності й ролі інформації, інформаційних ресурсів та інформаційних технологій як у забезпеченні прав громадян на вільне перетинання державного кордону, прикордонної безпеки, так і в процесі ухвалення управлінських рішень посадовими особами Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). У зв'язку з цим особливою актуальністю набувають такі напрями діяльності ДПСУ: дотримання прав громадян на інформацію і приватність, забезпечення збереження і захисту інформації, безпечного обігу, використання й опрацювання інформації в інформаційних системах відомчого та міжвідомчого значення ДПСУ, розвиток електронного урядування та електронної ідентифікації осіб.

В умовах динамічного зростання пасажиропотоку на державному кордоні (у 2017 – 97,3 млн осіб, у 2018 – 100,5 млн осіб, у 2019 – 102 млн осіб) відзначається збільшення потреби громадян в реалізації їх права на інформацію у сфері діяльності ДПСУ. Загалом у ДПСУ зафіксовано у 2018 році 27 634 звернень, у 2019 році – 29 065; до Контактного центру надійшло у 2018 році 230 016 дзвінків, у 2019 році – 291 761. Така тенденція потребує подальшого розвитку й оптимізації інформаційної діяльності щодо звернень і запитів, висвітлення інформації, пов'язаної із функціонуванням ДПСУ.

Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин має вагоме значення в діяльності органів державної влади, особливо якщо це стосується складових сектору безпеки й оборони, зокрема ДПСУ, яка є розпорядником інформації в межах забезпечення недоторканності державного кордону й охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. Підкреслюючи важливість інформації, ми говоримо про її цінність, зокрема маємо на увазі відомості, які мають велике значення, потребують збереження та захисту. Багатогранне «вимірювання» інформації може відображати: її зміст, формування інформаційного забезпечення діяльності, можливість впливу на свідомість, зміну обставин, забезпечення стану безпеки, важливість для окремих суб'єктів чи сфери діяльності. Різноманітність і динамічність розвитку відносин, пов'язані з обігом такої інформації в діяльності ДПСУ, потребують їх наукового вивчення та узагальнення.

Виконання поставлених перед ДПСУ завдань перебуває у нерозривному взаємозв'язку з прогресуючим розвитком інформаційних відносин і зростанням ролі інформації в управлінській діяльності. Це обумовлено необхідністю ухвалення своєчасних і правильних рішень керівним складом ДПСУ в умовах збільшення правових меж регулювання обігу інформації, забезпечення умов дієвості упровадження основних принципів інформаційних відносин, появи нових сучасних виявів інформаційних відносин (впровадження державного онлайн-сервісу «Дія» як складової «цифрової держави»), реальних і потенційних загроз в охороні державного кордону України, посилення охорони та захисту інформації, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України.

Розвиток інформаційних відносин у системі охорони державного кордону України та розширення формату обміну інформацією передбачені Стратегією розвитку

Державної прикордонної служби України. Дана Стратегія орієнтована на створення нової системи захисту державного кордону, невід'ємною складовою реалізації якої є приведення механізмів накопичення, опрацювання, зберігання, поширення, охорони й захисту, оцінки й аналізу інформації, розпорядником якої є ДПСУ відповідно до міжнародних і національних вимог. У зв'язку з цим науковою системою правового аналізу потребують елементи інформаційної складової охорони державного кордону, зокрема: модернізація інформатизації та захисту інформації; забезпечення відкритості та прозорості; упровадження електронного урядування, документообігу з використанням електронного цифрового підпису.

Представниками української юридичної науки напрацьовано вагомий теоретичний фундамент, що сприяє підвищенню ефективності правового регулювання суспільних інформаційних відносин. Науково-методологічну основу дисертаційної роботи склали праці відомих правознавців, спеціалістів у сфері дослідження інформаційного права, зокрема: І. В. Арістової, О. А. Баранова, К. І. Белякова, А. М. Благодарного, В. М. Брижка, Ю. П. Бурила, В. Д. Гавловського, М. І. Дімчоглого, Л. О. Євдоченка, В. А. Залізняка, Р. А. Калюжного, А. В. Кардаш, О. Г. Комісарова, О. В. Копана, Б. А. Кормича, І. Ф. Коржа, П. У. Кузнецова, В. А. Ліпкана, Ю. Є. Максименка, О. А. Мандзюка, О. Г. Марценюка, А. І. Марущака, М. М. Мікуліна, В. О. Негодченка, А. М. Новицького, Н. Б. Новицької, В. Г. Пилипчука, О. М. Селезньової, І. М. Сопілко, О. В. Стосцького, О. К. Тугарової, К. П. Череповського, В. С. Цимбалюка, А. В. Шапки, М. Я. Швеця, Т. А. Шевцова, О. В. Шепети, І. М. Шопіної, О. І. Яременка та інших науковців. Багатоаспектність і комплексний характер інформаційних відносин досліджено в галузі політології (Г. Г. Почепцовим, С. А. Чукутом), теорії держави і права (Н. М. Крестовською, Л. Г. Матвєєвою, Ю. А. Івановим, О. Ф. Скакун, О. О. Тихомировим), адміністративного права (В. Л. Грохольським, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаковим), інших галузей (О. В. Андрушка, О. В. Кохановської, Н. А. Савінової) тощо.

Проблеми правового регулювання інформаційних відносин досліджено у працях зарубіжних авторів, зокрема: І. Л. Бачило, В. М. Боєра, Г. Г. Воробйова, О. А. Гаврилова, В. Д. Єлькіна, Н. Н. Ковальнової, В. А. Копилова, В. І. Лапіна, М. А. Лапіної, В. Н. Лопатина, Ю. І. Мигачева, Д. В. Огородова, О. Г. Павельєвої, Л. Л. Попова, И. М. Рассолова, А. Г. Ревіна, Ю. А. Тихомирова, С. В. Тихомирова, М. А. Федотова, С. Г. Чубукової, С. Браман, Дж. Фрулінгера та інших.

Основою дослідження правових засад інформаційної діяльності, інформаційної безпеки та відкритості органів влади в інформаційному суспільстві стали роботи таких учених, як Е. А. Афоніна, В. Ю. Баскакова, О. О. Безвершенка, Н. В. Гудими, Р. Р. Дробожура, С. О. Дорогих, В. М. Желіховського, О. О. Золотар, Н. В. Крука, О. А. Кудіна, А. М. Кузьменка, Ю. П. Лісовської, Н. І. Логінової, Ю. Є. Максименка, Ю. Є. Муравської (Якубівської), С. В. Северина, Є. Б. Тихомирова та інших.

Крім того, базовим підґрунтям для спостережень і висновків слугували узагальнення, висновки і дефініції щодо сутності та змісту інформаційних відносин у монографічних роботах українських учених: Е. Е. Аблякімова («Адміністративно-правове забезпечення доступу до публічної інформації»), М. Ю. Кузнецової («Органи виконавчої влади України як суб'єкт інформаційних правовідносин»), О. В. Логінова

(«Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади»), Н. А. Литвин («Адміністративно-правове забезпечення інформаційної діяльності органів Державної фіскальної служби України»), Д. О. Маріц («Інформаційні правовідносини в Україні: теоретичні та практичні аспекти»), Д. О. Мороз («Адміністративно-правові засади діяльності податкової міліції як суб'єкта інформаційних відносин в Україні»), О. М. Селезньової («Теоретико-методологічні засади інформаційного права України як інтегрованої категорії»), І. М. Сопілко («Інформаційні правовідносини за участю органів державної влади України»), Т. В. Субіної («Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в органах Державної податкової служби України»), Д. О. Петрова («Інформаційні правовідносини в Україні») та ін.

Окремі аспекти інформаційного забезпечення прикордонної безпеки досліджено у працях таких учених, як О. В. Ананьїн, С. Я. Білявець, О. В. Боровик, В. Л. Зьолка, В. А. Кириленко, М. О. Король, А. І. Коротушак, Д. А. Купрієнко, Ю. Б. Курилюк, М. М. Литвин, Р. М. Ляшук, Б. М. Марченко, О. Г. Мельников, А. Ф. Мота, В. С. Нікіфоренко, Р. В. Рачок, М. А. Стрельбіцький, Ю. П. Степанова, О. Є. Цевельов, О. Б. Фаріон, С. О. Філіппов, О. М. Царенко, С. І. Царенко та інших.

Теоретичні та методологічні напрацювання зазначених учених мають фундаментальний характер стосовно широкого кола питань інформаційних і прикордонних відносин, проте свідчать про потребу комплексного системного аналізу, узагальнення й обґрунтування напрямків удосконалення в їх інтегрованому поєднанні.

Аналіз норм українського законодавства, у тому числі відомчих нормативних актів ДПСУ, а також вивчення практики їх застосування в діяльності ДПСУ свідчать про наявність значної кількості прогалин у їх правовому регулюванні. У сучасній науковій літературі відсутнє комплексне узагальнене дослідження особливостей інформаційних відносин у діяльності ДПСУ. Все це утворює суттєві перешкоди та проблеми, обумовлює новизну й актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження спрямовано на реалізацію окремих положень Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р, Стратегії інтегрованого управління кордонами до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р., Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р, Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2016–2020 рр., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 серпня 2016 р.

Дисертація виконана в межах напрямів наукових досліджень Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (протокол № 10 від 24 лютого 2016 р.), науково-дослідних робіт Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького: «Проблеми юридичної відповідальності за правопорушення у інформаційній сфері охорони

державного кордону України» (219-0107 І), «Методологічний аналіз інституту інформаційних відносин у прикордонній сфері» (219-0108 І). Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького 20 грудня 2016 р. протокол № 10.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в комплексному аналізі теоретичних і організаційних засад нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, розробленні науково обґрунтованих висновків і пропозицій щодо підвищення ефективності інформаційних відносин і формулювання напрямків удосконалення їх нормативно-правового регулювання.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- окреслити стан наукової розробленості інформаційних відносин у діяльності ДПСУ в сучасній правовій доктрині;
- сформулювати методологічну основу дослідження;
- визначити особливості та запропонувати поняття інформаційних відносин у діяльності ДПСУ;
- установити й проаналізувати елементи структури інформаційних відносин за участю ДПСУ;
- провести співвідношення змісту інформаційної безпеки і захисту інформації як складових прикордонної безпеки;
- окреслити правові підстави інформаційних відносин у діяльності ДПСУ;
- розкрити особливості правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- виявити організаційні засади інформаційних відносин в управлінні оперативно-службовою діяльністю ДПСУ;
- узагальнити досвід інформаційної взаємодії в діяльності ДПСУ, визначити її напрямки;
- з'ясувати зміст і розкрити інформаційну відкритість в аспекті комунікації ДПСУ з інформаційною сферою суспільства;
- проаналізувати організаційно-правові аспекти, що впливають на забезпечення приватності в регулюванні інформаційних відносин;
- розглянути особливості порядку реалізації прав громадян на звернення у ДПСУ та запит на публічну інформацію;
- здійснити аналіз інформаційних загроз у сфері охорони державного кордону;
- охарактеризувати правові засоби охорони інформаційних відносин (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність) у функціонуванні ДПСУ;
- надати характеристику організаційно-правовим засадам забезпечення інформаційної безпеки в мережі Інтернет та в інформаційних системах ДПСУ;
- розробити й обґрунтувати рекомендації щодо підвищення ефективності інформаційних відносин у діяльності ДПСУ;
- запропонувати напрямки удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час обігу інформації в діяльності Державної прикордонної служби України.

Предмет дослідження – теоретичні та організаційні засади нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження складається із сукупності філософських, загальнонаукових, галузевих і спеціально-наукових методів, які в комплексному застосуванні дали змогу досягти мети дослідження. *Діалектичний метод* надав можливість розглянути інформаційні відносини як комплексне правове явище у пошуку протилежностей сутності, елементах, ознаках у їх взаємозв'язку, досліджуваних відносин, їх аналіз і відмежування, систематизацію, розвиток, формування нових напрямків і тенденцій розвитку (підрозділи 1.1, 1.3, 1.4, 5.1, 5.2). *Феноменологічний метод* дав змогу вивчити окрему складову (інформаційну) частину цілісної прикордонної безпеки – інформаційну діяльність, інформаційні повноваження ДПСУ як суб'єкта інформаційних відносин (підрозділи 1.4, 1.5, 2.3), сформулювати бачення про нові уявлення, теоретичні аспекти, які утворюють такі інформаційні відносини (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2). *Комунікативний метод* забезпечив можливість розглянути організаційно-правовий механізм досліджуваних відносин у взаємозв'язку та взаємодії суб'єктів, їх інформаційних прав та обов'язків у сфері охорони державного кордону (підрозділи 1.4, 2.4, 3.3). *Структурно-функціональний метод* використано для установаження складових структури інформаційних відносин у діяльності ДПСУ (суб'єкт, об'єкт, зміст), системи суб'єктів цих відносин (загальний, особливий (центральный), спеціальні) та взаємозв'язки між цими складовими (підрозділи 1.4, 2.4, 3.3). За допомогою *історичного методу* з'ясовано процес становлення та розвитку законодавчого регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ. Установлено народження нових видів інформаційної діяльності (інформаційно-аналітичний, кримінальний аналіз) і створення спеціальних суб'єктів ДПСУ (Центр кібербезпеки), котрі здійснюють таку діяльність залежно від обстановки та загроз у сфері охорони державного кордону України (підрозділи 1.4, 4.3). *Формально-логічний метод* надав можливості сформулювати поняття, виділити види інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, які раніше не були сформульовані у юридичній науці (підрозділ 1.3). *Порівняльний метод* дозволив здійснити аналіз, систематизацію, виявлення спільного та відмінного між національним і зарубіжним регулюванням інформаційних відносин прикордонних органів, між ДПСУ та іншими органами державної влади України; визначити загальні особливості та відмінні риси досліджуваних відносин на підставі зіставлення однопорядкових понять, категорій, процесів і фактів; виявити вплив змін інформаційного законодавства на відповідні відносини (підрозділи 1.3, 2.4, 3.1, 3.2, 5.1). За допомогою *методу класифікації та групування* зроблено розмежування окремих категорій та явищ у межах дослідження за самостійними ознаками та властивостями на подібні й відмінні (запропоновано класифікацію інформаційних відносин, інформації у сфері діяльності ДПСУ, виділено правопорушення у межах кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності, характерні для досліджуваної проблематики) (підрозділи 1.3, 1.4, 4.2). *Герменевтичний метод* застосовувався для пояснення термінів, текстів нормативно-правових актів, співвідношення їх із практичною діяльністю ДПСУ щодо участі в інформаційних відносинах (підрозділи 1.3,

1.4, 2.1, 2.2, 3.3, 5.2). *Метод спостереження* дозволив відслідковувати факти та події, пов'язані з реалізацією права на інформацію як у міжнародному, так і в загальнодержавному масштабі (а також розпорядником якої є ДПСУ), відзначити зміни в інформаційному законодавстві, у структурі та повноваженнях органів ДПСУ, що призначені для забезпечення інформаційної діяльності (усі розділи дисертації). *Анкетування* дозволило отримати об'єктивну інформацію від військовослужбовців ДПСУ (офіцерів і курсантів НАДПСУ, офіцерів органів та підрозділів охорони державного кордону) з питань правового регулювання обігу інформації, забезпечення правового режиму інформації й інформаційної безпеки у ДПСУ та проблемних питань у сфері інформаційної діяльності (підрозділи 1.4, 1.5, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 4.2, 4.3, 5.1, 5.2). *Інтерв'ювання* (військовослужбовців-фахівців у сфері інформаційної діяльності та військовослужбовців, що виконують інші завдання, не пов'язані з цією сферою) утворило підґрунтя для емпіричного досвіду, перевірки та підтвердження теоретичних висновків дослідження (підрозділи 3.2, 3.3, 4.3, 5.1). *Контент-аналіз* нормативно-правових актів, рішень судових органів, дослідження подібних та аналогічних питань у науковій доктрині дозволив з'ясувати і виявити загальні закономірності досліджуваних відносин (усі розділи дисертації). *Статистичний метод* надав можливості проаналізувати рівень довіри громадян до ДПСУ, визначити місце Адміністрації ДПСУ у рейтингу інформаційної прозорості органів влади, кількість осіб, що перетинають державний кордон, кількість запитів на інформацію та звернень, що надходять до ДПСУ (підрозділи 3.1, 3.3, 5.1). За допомогою *методу моделювання* підготовлено проекти змін до законів України «Про Державну прикордонну службу України» і «Про прикордонний контроль», до наказу Адміністрації Державної прикордонної служби України «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України»; складено алгоритм формування інформаційної культури у ДПСУ, Концепцію інформаційного забезпечення ДПСУ, розроблено методичні рекомендації щодо роботи зі зверненнями громадян до ДПСУ (підрозділи 5.1, 5.2). *Метод прогнозування* використано для формування рекомендацій щодо підвищення ефективності досліджуваних відносин, напрямків удосконалення їх нормативно-правового регулювання, висунення та обґрунтування Концепції інформаційного забезпечення ДПСУ, структури Інформаційного кодексу України (підрозділи 5.1, 5.2).

Нормативно-правову основу дослідження становлять Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти, які регулюють питання інформаційних відносин у сфері діяльності ДПСУ, а також міжнародно-правові акти.

Емпіричною базою дослідження є узагальнення практики застосування чинного законодавства, рішення Колегії Адміністрації ДПСУ за 2018–2019 роки, щорічні (2014–2019) статистичні дані звернень громадян до ДПСУ, звіти щодо роботи із запитами на публічну інформацію у ДПСУ (2011–2019), аналітичні довідки за результатами моніторингу вебсайтів органів виконавчої влади (2019–2020), дані загальнонаціонального дослідження соціологічної служби Центру Разумкова (2019), кількісні дані щодо пасажиропотоку осіб, які перетинають державний кордон України, та затриманих на державному кордоні нелегальних мігрантів (2017–2019),

матеріали статистичних даних щодо кількості дзвінків, які надійшли до служби «Довіра» (2016–2019), судова практика ЄСПЛ, судові рішення з Єдиного державного реєстру судових рішень, результати анкетування, проведеного серед персоналу ДПСУ в кількості 620 осіб, реєстр повідомлень щодо операцій з опрацювання персональних даних FRONTEX, участь у міжнародному вебінарі EU Project «Pravo-Justice» «Захист персональних даних: досвід ЄС та України» (16.07.2020), курс «Персональні дані» Національної онлайн-платформи з цифрової грамотності (електронний сертифікат Міністерства цифрової трансформації України від 31.07.2020 р.), наукові, навчальні та довідкові видання.

Дослідження ґрунтувалось на власному службовому досвіді авторки (проходження служби в Державній прикордонній службі України – 22 роки).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним і системним монографічним дослідженням, у контексті якого обґрунтовано теоретичні й практичні проблеми розвитку нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України. У дисертації обґрунтовано низку важливих понять, положень, висновків і пропозицій, які становлять наукову новизну та практичну значущість, основними з яких є такі:

уперше:

- запропоновано авторські визначення понять «інформаційні відносини у діяльності Державної прикордонної служби України», «інформаційна безпека у прикордонній сфері», «інформаційна діяльність Державної прикордонної служби України», «нормативно-правове регулювання інформаційної складової у діяльності ДПСУ»; «правовий режим інформації з обмеженим доступом у діяльності Державної прикордонної служби України»;

- встановлено джерела інформаційного наповнення управлінського рішення в охороні державного кордону: інформаційно-нормативне, інформаційно-управлінське, оперативно-інформаційне, інформаційно-аналітичне, інформаційно-практичне, оперативно-розшукове, інформаційно-консультативне. Розмежовано внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на прийняття рішення начальника органу охорони державного кордону України;

- розкрито окремі особливості механізму опрацювання персональних даних і захисту інформаційних прав у діяльності Європейського агентства прикордонної та берегової охорони (FRONTEX), сформовано пропозиції стосовно адаптації їх у діяльності ДПСУ;

- запропоновано конкретні напрямки, спрямовані на вдосконалення інформаційних відносин у діяльності ДПСУ як складової частини системи охорони державного кордону України, до яких віднесено: розвиток відкритості та доступності в діяльності ДПСУ; електронного урядування та електронної ідентифікації; безпеки інформаційних систем ДПСУ; інформаційної культури персоналу ДПСУ;

- підготовлено Методичні рекомендації по роботі зі зверненнями громадян у ДПСУ, з метою сприяння посадовим особам ДПСУ, до обов'язків яких входить робота зі зверненнями громадян, більш чітко й ефективно організувати цю роботу відповідно законодавству України;

- обґрунтовано Алгоритм формування інформаційної культури у ДПСУ, що передбачає розвиток інформаційної культури представників ДПСУ, підвищення обізнаності з теоретичних засад у сфері формування й обігу інформації з урахуванням особливостей завдань, що виконує ДПСУ, з подальшим екстраполюванням у практичну діяльність;

- у складі ДПСУ запропоновано виокремити організаційні структури, призначені для захисту персональних даних, із залученням фахівців юридичних спеціальностей, а також запровадити ведення обліку опрацювання персональних даних;

- підготовлено авторську Концепцію інформаційного забезпечення ДПСУ, що сприятиме підвищенню ефективної реалізації інформаційних відносин та інформаційної безпеки у сфері діяльності ДПСУ;

- сформульовано конкретні пропозиції щодо внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, зокрема до законів України «Про Державну прикордонну службу України» і «Про прикордонний контроль», до наказу Адміністрації Державної прикордонної служби України «Про затвердження Положення про базу даних “Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України” у частині, пов’язаній з обігом інформації у сфері охорони державного кордону;

удосконалено:

- теоретичні положення щодо розуміння понять «інформаційні відносини», «володіння інформацією», «офіційна інформація», «інформаційно-правовий статус», «інформаційна політика держави», «інформаційна взаємодія», «інформаційна сфера», «інформаційна відкритість», «інформаційні загрози»;

- критерії класифікації інформаційних відносини та інформації з урахуванням специфіки завдань, що реалізуються ДПСУ;

- наукові підходи до характеристики структури й особливостей інформаційних відносин у діяльності ДПСУ;

- розмежування понять «безпека державного кордону» та «прикордонна безпека»; запропоновано розглядати «безпеку державного кордону» як незмінність лінії державного кордону та надійне збереження територіальної цілісності держави, зазначено, що «прикордонна безпека» охоплює ширші безпекові заходи не тільки на державному кордоні, але і вздовж нього, спрямовані на недопущення та усунення загроз, наслідком чого є безпека державного кордону та реалізація прав усіх суб’єктів, пов’язаних із проходженням державного кордону. Запропоновано співвідносити «безпеку державного кордону» та «прикордонну безпеку» як частину та ціле відповідно;

- наукові положення щодо елементів правового режиму інформації з обмеженим доступом;

- напрямки, рівні, коло питань, що перебувають у площині інформаційної взаємодії ДПСУ із взаємодіючими прикордонними органами суміжних держав і суб’єктами інтегрованого управління кордонами;

- складові елементи, що відображають інформаційну відкритість ДПСУ з інформаційною сферою суспільства, а саме: врегульовані механізми отримання інформації; оприлюднення інформації у прикордонній сфері через доступні

процедури; простота та доступність електронного урядування у ДПСУ; чітке розмежування інформації за порядком доступу до неї; рівень інформаційної культури; набули подальшого розвитку:

- доведено, що досліджувані інформаційні відносини є складовою системи охорони державного кордону та містять два основних напрями: внутрішньовідомчі інформаційні відносини у діяльності ДПСУ та зовнішні інформаційні відносини ДПСУ з інформаційною сферою суспільства;

- система методів пізнання, які є теоретичною основою дослідження інформаційних відносин у діяльності ДПСУ через призму онтологічного, гносеологічного, аксіологічного та праксеологічного сприйняття дійсності;

- наукові положення щодо визначення інформаційно-правового статусу загальних і спеціальних структурних підрозділів ДПСУ;

- наукові уявлення про особливості механізмів звернення та запиту на публічну інформацію в діяльності ДПСУ;

- аналіз сучасних інформаційних загроз у діяльності ДПСУ дозволив диференціювати їх за такими критеріями: за локалізацією, за наміром, залежно від процесу інформаційної діяльності, за характером вияву, за способом впливу, за способом заподіяння шкоди; обґрунтувати організаційно-правові засади розвитку інформаційної безпеки;

- систематизація інформаційного законодавства у межах Інформаційного кодексу України (запропоновано авторське бачення його структури). Виокремлення статей КК України і КУпАП, що передбачають відповідальність за інформаційні правопорушення у межах окремих розділів;

- пропозиції щодо впровадження у систему освіти Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького навчальних дисциплін для юридичних спеціальностей – «Інформаційне право» та «Інформаційна діяльність Державної прикордонної служби України», для усіх інших спеціальностей – «Правові основи інформаційної безпеки», що сприятиме удосконаленню нормативно-правового регулювання відносин, об'єктом яких є інформація, в реалізації завдань, що покладаються на ДПСУ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони мають як теоретичне, так і практичне значення, а сформульовані теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації були використані й можуть у подальшому використовуватись:

- у *науково-дослідній сфері* – для подальших наукових досліджень загальнотеоретичних питань удосконалення правового регулювання відносин, об'єктом яких є інформація у сфері функціонування ДПСУ (*акт впровадження в освітній та науково-дослідній діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького від 30 червня 2020 р. № 31/86*);

- у *нормотворчій сфері* – під час підготовки змін і доповнень до чинного законодавства, зокрема законів України «Про Державну прикордонну службу України», «Про прикордонний контроль» (*акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 30 вересня 2020 року № 04-26/17-*

2020/172667(222259), наказу Адміністрації Державної прикордонної служби України від 25.06.2007 № 472 «Про затвердження Положення про базу даних “Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України”»; при опрацюванні проєктів наказів та інструкцій, пов’язаних з обігом інформації у сфері охорони державного кордону (*акт впровадження Адміністрації Державної прикордонної служби України від 26 червня 2020 року (Вх. № 37374/0/3-20), акт впровадження Регіонального управління Морської охорони Адміністрації Державної прикордонної служби України від 12 червня 2020 року*);

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування норм, що врегульовують обіг інформації в діяльності ДПСУ, для ефективності впровадження державної інформаційної політики, забезпечення відкритості та прозорості в діяльності ДПСУ, підвищення ефективності отримання, опрацювання та захисту інформації, розпорядником якої є ДПСУ, загалом сприятимуть підвищенню прикордонної безпеки й забезпеченню розвитку інформаційної складової частини системи охорони державного кордону України (*акт впровадження Адміністрації Державної прикордонної служби України від 26 червня 2020 року (Вх. № 37374/0/3-20), акт впровадження Регіонального управління Морської охорони Адміністрації Державної прикордонної служби України від 12 червня 2020 року, акт впровадження Львівського прикордонного загону Західного регіонального управління від 26 травня 2020 року № 44/5519*);

– в освітньому процесі – теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Актуальні проблеми інформаційного права», «Теорія держави й права», «Інформаційна політика та інформаційна безпека», «Адміністративне право», «Кримінальне право» (*акт впровадження в освітню та науково-дослідну діяльність Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького від 30 червня 2020 р. № 31/86*).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно, основні положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що виносяться на публічний захист, обґрунтовано дисертантом на підставі особистого теоретичного та практичного досвіду й наукового пошуку. При використанні матеріалів інших дослідників зроблено відповідні посилання. Ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

У колективній монографії «Low and Border: Addressing Security Threats at the Ukrainian Border» дисертантом розроблено основні напрямки удосконалення інформаційних відносин у діяльності ДПСУ.

У науковій статті «Інформаційна безпека держави у прикордонній сфері як об’єкт державної зради» внесок автора полягає у висвітленні суттєвих змістовних характеристик прикордонної інформаційної безпеки як об’єкта кримінально-правового посягання, у визначенні поняття «інформаційна безпека», формулюванні висновків.

У статті «Правовий режим інформації з обмеженим доступом у діяльності Державної прикордонної служби України» внесок автора полягає в аналізі й узагальненні характеристики правового режиму інформації з обмеженим доступом,

відокремленні елементів правового режиму інформації з обмеженим доступом у діяльності ДПСУ.

У науковій статті «Питання удосконалення впровадження електронного урядування у Державній прикордонній службі України» внесок дисертанта полягає у визначенні особливостей електронного урядування, окресленні шляхів вирішення проблемних питань щодо впровадження електронного урядування у ДПСУ.

У науковій статті «Особливості застосування дисциплінарної відповідальності за порушення інформаційного законодавства у діяльності Державної прикордонної служби України» внесок автора полягає у систематизації інформаційних правопорушень у межах КУпАП, за які військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність, у визначенні особливостей дисциплінарної відповідальності військовослужбовців за інформаційні правопорушення, у формулюванні напрямків, що сприятимуть підвищенню правового забезпечення інформаційних відносин та ефективності правового впливу.

У науковій статті «Проблеми та перспективи розвитку консультаційної роботи Контактного центру Державної прикордонної служби України» дисертантом надано теоретичне обґрунтування проблем, що виникають при здійсненні консультативної роботи Контактного центру, запропоновано шляхи їх вирішення.

У науковій статті «Результативність та ефективність в діяльності органів охорони державного кордону України» проаналізовано й обґрунтовано критерії оцінки ефективності та результативності в діяльності органів охорони державного кордону.

У тезах доповіді «Критерії класифікації злочинів у сфері службової діяльності» розглянуто підстави для критеріїв класифікації злочинів у сфері службової діяльності.

Апробація матеріалів дисертації. Результати наукового дослідження було оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних заходах, зокрема: «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (м. Хмельницький, 10 грудня 2015 р.), «Кібербезпека України: правові та організаційні питання» (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.), «Інформаційна безпека: європейські орієнтири та перспективи для України» (м. Харків, 25 листопада 2016 р.), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (м. Хмельницький, 8 грудня 2016 р.), «Молодіжний науковий юридичний форум» (м. Київ, 18 травня 2017 р.), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (м. Хмельницький, 2 листопада 2017 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 2 березня 2018 р.), «Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи» (м. Одеса, 13–14 вересня 2018 р.), «Освітньо-наукове забезпечення складових сектору безпеки і оборони України» (м. Хмельницький, 15 листопада 2018 р.), «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України» (м. Дніпро, 30 листопада 2018 р.), «Кібербезпека України: правові та організаційні питання» (м. Одеса, 30 листопада 2018 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 1 березня 2019 р.), «Спільні дії військових

формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи» (м. Одеса, 13–14 вересня 2019 р.), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (м. Хмельницький, 22 листопада 2019 р.), «Стан та перспективи розвитку адміністративного права України» (м. Одеса, 23 жовтня 2019 р.), «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів» (м. Херсон, 31 жовтня 2019 р.), «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (м. Київ, 29 листопада 2019 р.), «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 28 листопада 2019 р.), «Кібербезпека України: правові та організаційні питання» (м. Одеса, 22 листопада 2019 р.), «Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи» (м. Одеса, 10–11 вересня 2020 р.), «Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки і оборони: проблеми, досвід, перспективи» (м. Київ, 1 жовтня 2020 р.), «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 25 листопада 2020 р.), «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права» (м. Львів, 12 листопада 2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції викладено в 55 наукових публікаціях, з яких: дві монографії (одна одноосібна, одна колективна англійською мовою), 29 статей – у фахових виданнях (23 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 5 – у наукових періодичних виданнях інших держав (одна англійською мовою), розділ у книзі (англійською мовою), 12 – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз), одна публікація, яка додатково відображає результати дисертаційного дослідження, а також у 23 тезах доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, які об'єднують 17 підрозділів, висновків, 19 додатків, що розміщені на 84 сторінках, і списку використаних джерел (518 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 566 сторінки, з яких 386 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь дослідження проблеми; визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методологію дослідження, його емпіричну базу; висвітлено наукову новизну, наукове та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про апробацію, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічна характеристика інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України» складається із п'яти підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукових досліджень за темою дослідження»* проаналізовано рівень наукової розробленості досліджуваної тематики. Аналіз наукових джерел різних науковців дозволив сформулювати основні засади подальшої концепції розроблення теоретичного та організаційного підґрунтя нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ.

Підкреслено, що розвиток сучасних наукових досліджень як з інформаційних, так і з прикордонних відносин дозволив генерувати попередньо отримані знання (у вже наявних дослідженнях) на якісно нові закономірності розвитку інформаційних відносин у межах реалізації форм оперативно-службової діяльності ДПСУ за такими вагомими напрямками, як державна інформаційна політика, теорія інформаційних відносин, інформаційне забезпечення в діяльності ДПСУ.

Підкреслено, що стосовно об'єкта дослідження характер наукових розвідок носить стихійний і фрагментарний характер у цій сфері. Проведений аналіз наукових праць дозволив дійти висновку про відсутність однозначного розуміння не лише інформаційних відносин, але і його змісту, структурних елементів, інформаційної діяльності, інформаційної безпеки.

З'ясовано, що здебільшого теоретична основа даної проблематики зумовлена міжгалузевим характером широкого теоретичного масиву дослідження цих відносин у теорії держави і права (основні закономірності сутності та розвитку інформаційних відносин, інформаційних правопорушень, інформаційних прав людини, правові засади інформаційної діяльності органів влади в Україні тощо), в державному управлінні (теорії управління інформаційною сферою як державно-правове явище, розвиток і напрямки державної інформаційної політики в умовах становлення інформаційного суспільства тощо), в адміністративному праві (адміністративно-правове регулювання та забезпечення здійснення державної інформаційної політики, інформаційної діяльності ДПСУ), в інформаційному праві (теорія суспільних відносин, об'єктом яких є інформація), у кримінальному, адміністративно-деліктному та цивільному праві (установлюють межі відповідальності за порушення норм інформаційного законодавства), у теорії прикордонного управління і прикордонної безпеки (окремі засади інформаційного забезпечення у функціонуванні ДПСУ).

Зроблено висновок, що інформаційні відносини в діяльності ДПСУ комплексно не досліджено, тому важливості й актуальності набуває дослідження теоретичних та організаційних засад нормативно-правового регулювання цих відносин.

У підрозділі 1.2 *«Методологічні засади дослідження інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України»* сформульовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження.

Обґрунтовано, що методологія дослідження інформаційних відносин у діяльності ДПСУ забезпечує пізнавальну діяльність, обумовлену об'єктивними потребами (дослідження та удосконалення відносин, які існують з приводу інформації, що стосується функціонування ДПСУ), із використанням методологічного філософсько-правового інструментарію, отриманням конкретного результату – нових істинних об'єктивних знань, формулювання висновків про дійсний стан і розвиток цих відносин у межах формування інформаційного суспільства з урахуванням особливостей прикордонної сфери. Констатовано, що методологія дослідження інформаційних відносин у досліджуваній сфері передбачає обрання найбільш доцільних у даному випадку (конкретному науковому дослідженні) методологічних засобів пізнання та порядок їх застосування.

Запропоновано систему методів у досліджуваній темі розглядати через онтологічне, гносеологічне, аксіологічне та праксеологічне сприйняття дійсності,

які утворюють теоретичну основу дослідження інформаційних відносин у діяльності ДПСУ.

Підрозділ 1.3 «Правова природа інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України» присвячено теоретичному аналізу змісту та сутності інформаційних відносин, їх класифікації в діяльності ДПСУ, з урахуванням розвитку цих відносин у сучасному інформаційному суспільстві та доктринальних поглядів.

Робиться акцент на тому, що інформаційні відносини у сфері охорони державного кордону України виходять за національні межі, стосуються внутрішньодержавних інтересів та інтересів суміжних держав, також фізичних і юридичних осіб, які перетинають державний кордон, здійснюють різну діяльність у прикордонній смузі, на території контрольованого прикордонного району чи на державному кордоні України, а також безпосередньо стосуються персоналу ДПСУ (військових і цивільних осіб).

На підставі теоретичного аналізу сутності категорії «інформаційні відносини» уточнено понятійний апарат (запропоновано авторське розуміння «інформаційні відносини в діяльності ДПСУ»), розроблено їх класифікацію, визначено їх характерні особливості, зокрема:

- вони є різновидом суспільних відносин, притаманних сфері охорони державного кордону, специфічність яких обумовлюється динамічними процесами, пов'язаними з охороною державного кордону, забезпеченням контролю за його перетинанням, підтриманням прикордонного режиму й утриманням державного кордону;

- вони урегульовані нормами інформаційного, адміністративного та інших галузей права, а також нормами законодавства у прикордонній сфері;

- носять публічний характер у зв'язку з тим, що відбуваються за участю та з використанням інформаційних ресурсів органу публічної адміністрації – ДПСУ;

- абсолютний характер цих відносин означено конкретизацією одного із суб'єктів – розпорядника інформації у сфері охорони державного кордону, де інший суб'єкт конкретно не визначений;

- характер і мета цих відносин обумовлюються інформаційною потребою з приводу інформації, що пов'язана або створюється у процесі виконання завдань ДПСУ;

- стосуються інтересів української держави, іноземних держав, фізичних і юридичних осіб, які перетинають державний кордон або здійснюють різну діяльність уздовж чи безпосередньо на державному кордоні України, а також стосуються інтересів персоналу ДПСУ;

- є інформаційною складовою прикордонної безпеки та визначальним фактором національної безпеки;

- мають подвійну спрямованість: внутрішню (інформаційні відносини, пов'язані зі здійсненням особовим складом відомства завдань, реалізацією їх правового статусу) та зовнішню (відносини, пов'язані з інформацією, необхідною для суб'єктів, які перетинають державний кордон, або перебувають у прикордонній смузі, або в контрольованому прикордонному районі).

У підрозділі 1.4 «Структура інформаційних відносин за участю Державної прикордонної служби України» висвітлено наукові підходи до тлумачення понять «розпорядник інформації», «володіння інформацією», «суб'єкт владних повноважень»,

«офіційна інформація», «інформація», «правовий статус», «інформаційно-правовий статус».

Проведений аналіз структури інформаційних відносин дозволив визначити специфічні особливості кожного елемента (суб'єкт інформаційних правовідносин, зміст (інформаційно-правовий статус суб'єкта), об'єкт інформаційних правовідносин), пов'язані з функціонуванням ДПСУ щодо забезпечення охорони державного кордону України.

Констатовано, що з огляду на особливості інформаційного законодавства органи охорони державного кордону є суб'єктами інформаційних відносин як суб'єкти владних повноважень та водночас розпорядниками інформації. Органи охорони державного кордону реалізують свої повноваження як суб'єкти інформаційних відносин під час безпосереднього виконання поставлених перед ДПСУ завдань у межах визначеної ділянки, в інтересах забезпечення недоторканності державного кордону України, та є повноправними учасниками інформаційних відносин відповідно до закріпленої нормативно-правовими актами інформаційної правосуб'єктності. Права й обов'язки ДПСУ з приводу здійснення діяльності, пов'язаної з інформацією у прикордонній сфері, наразі не відображають весь спектр інформаційних відносин, учасником яких є прикордонне відомство.

Доведено, що питання інформаційної правосуб'єктності органів охорони державного кордону, як і загалом органів державної влади, чітко не визначено й несистематизовано. Що стосується суб'єктів владних повноважень, у тому числі органів охорони державного кордону, – їх інформаційна правосуб'єктність передбачена в численних нормативно-правових актах, де, як правило, закріплюється обов'язки щодо оприлюднення офіційної публічної інформації, надання відповідей за запитами (зверненнями) та недопущення розголошення інформації з обмеженим доступом, забезпечення захисту інформації.

Сформульовано критерії розмежування інформації в діяльності ДПСУ: за характером (офіційна, публічна); за напрямком діяльності (внутрішня і зовнішня); за доступністю (відкритого і обмеженого (службова, таємна, конфіденційна) доступу); за сутністю (правила перетинання державного кордону; факти перетинання державного кордону; результати діяльності посадових осіб (підрозділів) ДПСУ тощо); за результатами службової діяльності ДПСУ (звіт про результати охорони державного кордону, реалізація державної регуляторної політики в межах діяльності відомства, виконання міжнародних угод, фінансовий звіт про витрачання бюджетних коштів, стан роботи з громадськістю, стан роботи з персоналом); за очікуваним результатом (зменшення правопорушень на державному кордоні, мінімізація відмов у пропуску внаслідок поінформованості громадян щодо умов перетинання державного кордону, недопущення протиправної діяльності серед персоналу ДПСУ тощо); за способом доведення (усна проста, усна візуалізована, письмова проста, письмова під підпис (про отримання повідомлення), електронна); за формою вираження (мовна, документальна, електронна, аудіо, візуальна, он-лайн); за формою візуалізації (текстова, числова, графічна, зображення, інтерактивна мапа); за територіальним спрямуванням (міжнародного, державного, регіонального і локального значення); за державно-правовим і суспільним схваленням (позитивна та негативна).

У підрозділі 1.5 «Державна політика у сфері прикордонної інформаційної безпеки» для з'ясування співвідношення та змісту інформаційної безпеки і захисту інформації як складових прикордонної безпеки здійснено науковий аналіз та інтерпретацію споріднених категорій, таких як «інформаційна політика держави», «прикордонна політика», «прикордонна безпека», «безпека державного кордону», «інформаційна безпека». На підставі цього засвідчено, що поняття «інформаційна безпека» у чинному законодавстві досі нормативно не закріплено, хоча згадується та використовується у багатьох нормативно-правових актах. Визначено, що «інформаційна безпека» є ширшим поняттям (ніж «захист інформації»), і в його межах забезпечується захист інформації з урахуванням специфіки реалізації функцій ДПСУ. Інформаційна безпека є напрямком діяльності ДПСУ, захист інформації є її складовою, а їх співвідношення відображається як частина цілого.

Прикордонна інформаційна сфера як складова національної безпеки України передбачає оброблення великого масиву інформації, виокремлення тієї, яка свідчить про ризики та загрози національній безпеці у прикордонній сфері, прогнозування впливу таких загроз і їх попередження, прийняття на цих підставах управлінських рішень посадовими особами ДПСУ. Прикордонна інформаційна безпека ґрунтується на урахуванні актуальних загроз національній безпеці України, забезпеченні інформаційних прав та визначенні пріоритетів державної політики в інформаційній сфері, залежить від чіткого нормативного регулювання та злагодженої роботи державних органів влади, особливо ДПСУ, в напрямку її забезпечення.

З'ясовано, що прикордонна інформаційна безпека поєднує дві термінологічні конструкції – «прикордонна» й «інформаційна» безпека, які досі в наукових колах залишаються дискусійними та є порівняно новими, хоча відображають явища, які мають довготривалу історію.

Основні особливості інформаційної безпеки у прикордонній сфері сформульовано таким чином: по-перше, це синтезуюче поєднання реалізації державної політики національної, інформаційної та прикордонної безпеки; по-друге, інформаційна безпека – багатовимірна категорія, що може розглядатись як окремий стан, процес і властивість; по-третє, відображає рівень захищеності інформаційного середовища у прикордонній сфері, при якому відповідно до вимог законодавства здійснюється та відбувається: реалізація прав і обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин, інформаційна діяльність ДПСУ, інформаційні процеси з використанням усіх існуючих у ДПСУ інформаційних ресурсів, нормальне функціонування інформаційних систем («Гарт», «Аркан» тощо), збереження та цілісність інформації, розпорядником якої є ДПСУ; по-четверте, здійснюється у процесі управління загрозами за допомогою аналізу ризиків, шляхом опрацювання інформації для визначення наявних і потенційно можливих ризиків у сфері безпеки державного кордону, урахування як зовнішніх, так і внутрішніх загрозливих факторів; по-п'яте, усі заходи адміністративного, технічного та іншого характеру вживаються для перешкоджання втручанням та заподіянням негативного впливу інформаційним ресурсам ДПСУ (установлення та дотримання чіткого порядку отримання доступу до конкретного виду інформації, функціонування спеціальних підрозділів (Головного центру зв'язку, автоматизації та захисту інформації ДПСУ) із забезпечення інформаційної безпеки в

інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах ДПСУ); по-шосте, потребує вжиття відповідних заходів стосовно суб'єкта й об'єкта інформаційних відносин; по-сьоме, стан інформаційної безпеки у межах діяльності ДПСУ безпосередньо впливає на рівень забезпечення прикордонної безпеки країни та відображає його.

Основою інформаційної безпеки в діяльності ДПСУ є забезпечення функціонування системи своєчасного реагування на випередження, недопущення та усунення інформаційних загроз, що можуть нанести шкоду суб'єктам у прикордонній сфері, об'єктам інформаційно-правового захисту, прикордонній безпеці, а також забезпеченню збереження, цілісності інформації та встановленого порядку доступу до неї.

Зроблено висновок, що державна політика у сфері прикордонної інформаційної безпеки спрямована на забезпечення збереження цілісності інформації, режиму доступу до неї та інформаційних ресурсів, які є у розпорядженні ДПСУ, порушення яких може заподіяти значну шкоду прикордонній безпеці держави, деструктивно вплинути на діяльність прикордонного відомства у виконанні завдань, визначених законодавством.

Розділ 2 «Нормативно-правове регулювання внутрішньовідомчих інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України» містить у собі чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України»* встановлено, що через нормативно-правове регулювання відбувається упорядкування інформаційних відносин у сфері охорони державного кордону, утвердження інформаційно-правового статусу і меж функціонування ДПСУ тощо. Нормативно-правове регулювання інформаційної складової в діяльності ДПСУ відображає дію норм права на відносини, об'єктом яких є інформація у сфері охорони державного кордону, та упорядкування інформаційної діяльності органів і підрозділів ДПСУ.

Аналіз норм чинного законодавства дозволив вибудувати систему нормативно-правових актів різного рівня ієрархії, яка є підґрунтям для забезпечення інформаційної складової в діяльності ДПСУ, а саме: Конституція України (встановлює основні інформаційно-правові засади такої діяльності); загальні або базові нормативно-правові акти, які визначають положення та межі інформаційних відносин; спеціальні нормативно-правові акти, що врегульовують інформаційну діяльність у межах повноважень ДПСУ; програмні документи, що формулюють основні напрямки розвитку відомства на близьку та середню перспективи з урахуванням актуальних загроз і потреб розвитку сфери охорони державного кордону.

У підрозділі 2.2 *«Правовий режим інформації з обмеженим доступом»* підкреслено, що теоретичне опрацювання правового режиму інформації з обмеженим доступом зумовлено практичним значенням забезпечення захисту інформації в діяльності ДПСУ з урахуванням диференціації видів інформації за порядком доступу.

Відзначається, що діяльність ДПСУ спрямована на охорону національних інтересів України в межах відомчої компетенції, що нерозривно пов'язано із забезпеченням обігу інформації, значна частина якої обмежена в доступі.

Правовий режим інформації з обмеженим доступом детермінований його метою (визначення та дотримання додаткових обмежувальних заходів для доступу до інформації та захист тієї частини інформації, розголошення котрої може завдати значної шкоди національним інтересам у прикордонній сфері), яка спрямована на захист і збереження цілісності інформації, розпорядником якої є ДПСУ.

У межах діяльності ДПСУ правовий режим інформації з обмеженим доступом набуває додаткових ціннісних характеристик, обумовлених специфікою прикордонної сфери, де прикордонна сфера являє собою комплексну систему складних відносин та елементів, від чіткого й ефективного забезпечення яких залежить безпека державного кордону, територіальна цілісність, безпека держави та її громадян. Визначено основні елементи правового режиму інформації з обмеженим доступом у діяльності ДПСУ.

З'ясовано, що загальною проблематикою щодо упорядкування інформаційних відносин, пов'язаних з інформацією, яка законодавством обмежена в доступі, є багатозначність і розбіжність окремих правових норм, що врегульовують ці відносини, а також суб'єктивний підхід окремих посадових осіб.

У підрозділі 2.3 *«Організаційні засади інформаційних відносин в управлінні оперативно-службовою діяльністю Державної прикордонної служби України»* проаналізовано інформаційну складову в управлінні прикордонною безпекою. Зазначено, що прийняття управлінських рішень у сфері безпеки державних кордонів відбувається з урахуванням реальних і потенційних загроз прикордонній безпеці, необхідності посиленого захисту інформації, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України. На підставі аналізу нормативних джерел і теоретичних напрацювань встановлено, що інформація посідає ключове й особливе місце в прийнятті управлінських рішень у сфері охорони державного кордону України.

Установлено, що сутнісне наповнення інформаційної складової в управлінні оперативно-службовою діяльністю формується на підставі повноважень посадової особи ДПСУ, яка ухвалює рішення, та окремих відомостей, що мають суттєве значення і вплив на безпеку державного кордону.

Інформаційна складова щодо реалізації завдань в охороні державного кордону формується на підставі: конкретних повідомлень, які отримує начальник із таких джерел, як закони України, підзаконні нормативно-правові акти, що врегульовують загальну діяльність ДПСУ і окремих її підрозділів, а також із керівних документів ДПСУ (інформаційно-нормативна складова); загальних або конкретних вказівок, уточнень обстановки, дій, які надходять від керівництва ДПСУ (інформаційно-управлінська складова), надходять по лінії оперативно-чергової служби від підрозділів прикордонного загону, взаємодіючих правоохоронних органів або місцевих органів публічної влади (оперативно-інформаційна складова); даних, опрацьованих в результаті діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів (інформаційно-аналітична складова); обстановки (ситуації), яка склалась у підрозділах прикордонного загону (інформаційно-практична складова); за результатами проведення оперативно-розшукової діяльності відповідними підрозділами ДПСУ (оперативно-розшукова інформаційна складова); у результаті роботи зі зверненнями громадян (інформаційно-консультативного характеру).

Під час формування управлінського рішення начальник охорони державного кордону керується як зовнішніми, так і внутрішніми інформаційними факторами. Зовнішні – це ті уявлення, які склались на підставі отриманих даних обстановки із різних джерел. Внутрішні – це інтелектуальна складова, яка притаманна начальнику як конкретній особистості. Зміст такої внутрішньої інформаційної складової особистості складає: інформація щодо загального розвитку, здобутої вищої освіти, практичного досвіду; знання та уміння керуватись нормативно-правовими актами, керівними документами; уміння вирішувати завдання, поставлені вищим начальником; обстановка у підрозділах; знання про підлеглих; постійне володіння оперативною обстановкою; усвідомлення інформації, яка є результатом інформаційно-аналітичної діяльності підлеглих; кримінальний аналіз тощо.

У підрозділ 2.4 «Інформаційна взаємодія в діяльності Державної прикордонної служби України» зроблено аналіз напрямків і рівнів, окреслено коло питань, що перебувають у площині інформаційної взаємодії ДПСУ із взаємодіючими прикордонними органами суміжних держав та суб'єктами інтегрованого управління кордонами.

Визначено, що інформаційна взаємодія – це не лише фактична передача відповідних даних, але й організація та здійснення інформаційного процесу. Проте констатується, що ключова роль відводиться саме обміну інформацією, який може відбуватись усно (в телефонному режимі), письмово, електронно. Обмін інформацією здійснюється з урахуванням інформаційних потреб і інформаційних інтересів та є окремим напрямком спільної діяльності правоохоронних органів у забезпеченні прикордонної безпеки. Установлено, що за змістом інформаційна взаємодія може бути як: передача інформації в інтересах відомства, узгодження спільних дій, обмін результатами діяльності, внесення інформації у бази даних тощо.

Констатовано, що інформаційна взаємодія відбувається на трьох рівнях: на міжнародному (ДПСУ й прикордонні служби суміжних держав); на рівні міністерств та інших органів виконавчої влади (між центральними апаратами (адміністраціями) уповноважених органів і підрозділів); на регіональному (місцевому) рівні. Інформаційна взаємодія передбачає: порядок, підстави, форми обміну інформацією, які конкретні дані та в який час підлягають передачі, які суб'єкти залучені до інформаційної взаємодії, – а здійснюється через інформаційні системи суб'єктів інформаційного обміну та під час проведення спільних заходів.

Розділ 3 «Нормативно-правове регулювання відносин Державної прикордонної служби України з інформаційною сферою суспільства» складається із трьох підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Інформаційна відкритість як основа комунікації Державної прикордонної служби України з інформаційною сферою суспільства» присвячено аналізу та з'ясуванню змісту таких категорій, як «інформаційна сфера», «інформаційна сфера суспільства», «комунікація», «інформаційна відкритість», «транспарентність», котрі дозволили установити відсутність закріпленого принципу відкритості та прозорості в діяльності ДПСУ.

З'ясовано, що відкритість перебуває у логічному зв'язку: з розповсюдженням інформації про особливості перетинання державного кордону України;

взаємовідносинами між громадянами та ДПСУ; довірою суспільства до ДПСУ та її посадових осіб; поінформованістю про події та факти на державному кордоні; можливістю обговорення проєктів нормативно-правових і регуляторних актів тощо.

Відзначається, що головними складовими інформаційної сфери суспільства у діяльності ДПСУ є суб'єктна та предметна складова. Суб'єктну складову утворюють компетентні структурні підрозділи й посадові особи, уповноважені здійснювати комунікацію з суспільством, громадськістю та громадянами, а також суб'єкти приватного права (фізичні особи), інші особи, що реалізують свої інтереси у сфері охорони державного кордону (перетинають або мають намір перетнути державний кордон України, висловлюють відповідно до законодавства потребу у сприянні, задоволенні чи захисті інформаційних прав). Предметність обумовлена відомчими повноваженнями ДПСУ щодо забезпечення охорони державного кордону України.

Зроблено висновок, що інформаційна відкритість полягає у дієвості механізмів оприлюднення та надання інформації, пов'язаної з функціонуванням ДПСУ, а її результатом має бути доступність та отримання безперешкодно громадянами інформації у сфері компетенції прикордонного відомства, за їх потребами й інтересами. Інформаційна відкритість відображає рівень демократичності системи органів публічної адміністрації, може закріплюватись у законодавстві як принципи діяльності окремого органу влади – гласність, відкритість, прозорість.

У підрозділі 3.2 *«Організаційні засади забезпечення приватності в регулюванні інформаційних відносин»* аргументовано тезу про те, що сьогодні українське законодавство перебуває на шляху вироблення оптимальної моделі рівноваги визнання, закріплення, організації та захищеності обігу інформації, яка становить персональні дані. Приватність у діяльності ДПСУ зумовлена дотриманням меж приватного життя, зокрема в ході отримання, опрацювання та забезпечення захисту тієї інформації про громадян, що необхідна для виконання завдань.

Визначено, що в діяльності ДПСУ використання й обіг персональних даних має багатоаспектну вагомість: по-перше, відбувається фіксація факту перетинання державного кордону України окремою особою (громадянином України, іноземним громадянином та особою без громадянства); по-друге, здійснюється виключення особи із переліку осіб, яким установлена заборона у перетинанні державного кордону (в'їзд/виїзд), з метою надання дозволу для реалізації права на вільне пересування; по-третє, виявлення осіб, які можуть становити загрозу чи створювати ризики у сфері безпеки державного кордону; по-четверте, встановлення особи запитувача інформації, тобто персональних відомостей про неї.

У контексті розвитку та забезпечення приватності в діяльності ДПСУ сформульовано такі головні тенденції: стосовно необхідності формулювання мети опрацювання персональних даних; фіксації отримання згоди на опрацювання персональних даних під час прикордонного контролю; упровадження структурних підрозділів щодо захисту персональних даних у ДПСУ; ведення реєстру з опрацювання персональних даних у ДПСУ; розмежування персональних даних, необхідних для прикордонного контролю, за обсягом – на «мінімально необхідні» та «додаткові»; упровадження у практику інформаційних відносин естонської системи опрацювання персональних даних на базі програмного забезпечення X-Road.

Підрозділ 3.3. «Реалізація прав громадян на звернення та запит на публічну інформацію у діяльності Державної прикордонної служби України» присвячено дослідженню звернень і запитів громадян до ДПСУ, забезпечення розгляду яких перебуває у межах основних напрямків діяльності відомства – формування ефективного механізму комунікації з громадськістю, який реалізується посадовими особами ДПСУ, відповідальними за організацію надання відповідей на звернення та на запити, що надходять від громадян, а також Контактним центром Державної прикордонної служби України, який є структурним елементом Національної системи опрацювання звернень до органів виконавчої влади. Статистичні дані свідчать про важливість, реальність і дієвість цих правових інститутів. Установлено, що переважна частка звернень стосується: порядку перетинання державного кордону, непропуску через державний кордон тощо – 1 207 (6,1%); надання інформації про перетинання кордону – 8 661 (44,2%); тимчасового обмеження права виїзду за межі України – 8 282 (42,3%) тощо; кількість опрацьованих запитів з питань публічної інформації до Адміністрації ДПСУ за січень-листопад 2019 року – 2 197.

Контактний центр забезпечує реалізацію окремої форми задоволення інформаційних потреб та інформаційних прав громадян шляхом звернення до ДПСУ – консультації з використанням електронної пошти в режимі онлайн і телефонів «гарячих ліній». Провідним у функціонуванні «гарячої лінії» є отримання (опрацювання) інформації, – з одного боку, громадянами про діяльність ДПСУ, особливості умов та порядок перетинання державного кордону тощо, з іншого – отримання інформації ДПСУ про події, які відбуваються на державному кордоні й належать до її компетенції.

Означено коло проблемних питань у функціонуванні Контактного центру, а саме: відсутність положення про відповідний Контактний центр, проєкт якого вже подано на затвердження в МВС України; неузгодженість норм законодавства щодо прав іноземних громадян подавати звернення, перебуваючи в пункті пропуску через державний кордон України, за умови відмови на в'їзд та законне перебування на території України; відсутність чітких механізмів і алгоритмів дій щодо забезпечення ідентифікації особи за електронним кваліфікаційним підписом.

На підставі аналізу звіту про зареєстровані в Адміністрації ДПСУ запити, який надає інформацію про загальну їх кількість але не відображає повної інформації про роботу відомства у цьому напрямку для широкого загалу, авторка вважає доцільним конкретизувати та відобразити у цих звітах такі дані: загальну кількість отриманих запитів, у тому числі за окремими суб'єктами (громадяни, юридичні особи, громадські організації, ЗМІ); форми отримання запиту (особисто на прийомі, письмово, поштою, телефоном, електронною поштою); результати розгляду (інформацію надано, надіслано за належністю, відмовлено, продовжено термін, знаходиться на опрацюванні).

З'ясовано, що в діяльності ДПСУ механізм звернення та запиту на публічну інформацію переважно відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства і стандартам ЄС. Разом з тим динамічний характер інформаційних відносин, а також мінливість загроз прикордонній безпеці, потребують його постійного удосконалення. Сформульовано актуальні питання, що потребують покращання: формування

нормативно-правового підґрунтя та адаптація у практичній діяльності органів ДПСУ механізму ідентифікації особи, яка подає запит на інформацію за електронним кваліфікаційним підписом, зокрема порядок прийняття, зберігання, підтвердження, передавання звернень із таким підписом компетентній особі ДПСУ для розгляду, надання відповідних повноважень посадовим особам.

Розділ 4 «Забезпечення інформаційної безпеки в діяльності Державної прикордонної служби України» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Аналіз та оцінка сучасних інформаційних загроз у діяльності Державної прикордонної служби України» розглядаються сучасні інформаційні загрози, які можуть впливати на стан прикордонної безпеки та діяльність ДПСУ. На підставі аналізу норм законодавства та теоретико-правових підходів запропоновано критерії їх класифікації.

Інформаційні загрози у прикордонній сфері завжди існували, існують і будуть існувати. Завдання ДПСУ полягає в тому, щоб реально оцінювати наявні та передбачати майбутні небезпеки, відповідно планувати подальшу діяльність щодо їх попередження, недопущення та своєчасного усунення.

Зроблено висновок, що інформаційні загрози в діяльності ДПСУ мають комплексний характер і створюють небезпеку прикордонній безпеці як складовій національної безпеки. З'ясовано, що поняття «загроза» є спорідненим із поняттям «небезпека», яка створює умови заподіяння або реально заподіює шкоду не лише інформаційним відносинам, але й усій прикордонній безпеці, це може бути як порушення цілісності інформації, подання невідповідної інформації, так і викрадення службової інформації, що спричиняє конкретну шкоду, наприклад, через прийняття неправильного управлінського рішення, ведення інформаційної війни чи дезінформації.

У підрозділі 4.2 «Правові засоби охорони інформаційних відносин у функціонуванні Державної прикордонної служби України (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність)» дисертантом здійснено аналіз нормативно-правових актів, які передбачають відповідальність за порушення норм інформаційного законодавства з урахуванням предмета дослідження. Згруповано такі норми за окремими видами юридичної відповідальності. Установлено особливості відповідальності за інформаційні правопорушення з урахуванням спеціального суб'єкта – посадової особи ДПСУ.

Аналіз різновидів юридичної відповідальності, які створюють правові гарантії охорони та захисту інформаційних відносин у прикордонній сфері, дає можливість встановити такі їх особливості: кожному окремому виду притаманні характерні риси щодо кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності, які відображають ступінь і характер суспільної небезпеки правопорушення, відповідні санкції тощо; відсутність системного розташування норм у Кодексах, які передбачають відповідальність за порушення інформаційного законодавства; інформація може бути як об'єктом, так і засобом правопорушення; за вчинення окремих адміністративних проступків військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність; правові акти щодо дисциплінарної відповідальності не містять конкретизації складів правопорушень.

У підрозділі 4.3 «*Організаційно-правові засади інформаційної безпеки в мережі Інтернет та в інформаційних системах Державної прикордонної служби України*» досліджено правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки під час практичного використання військовослужбовцями ДПСУ мережі Інтернет і відомчих інформаційних систем.

З'ясовано, що найбільший виток інформації під час використання інформаційних систем відбувається через людський фактор. Підкреслено, що для забезпечення інформаційної безпеки необхідно створювати умови, які б унеможливили виникнення будь-яких інформаційних загроз через установлення чітких правил щодо роботи з інформацією та безпечно використання інформаційних систем. Правила повинні стосуватися не лише виконання службових обов'язків, а й поза ними. Такі правила встановлюються з метою недопущення розповсюдження ані службової інформації, ані персональних даних, зокрема військовослужбовців, пов'язаних з виконанням службових обов'язків. Інформація у прикордонній сфері, що зберігається в інформаційних ресурсах, має важливе значення, тому в межах діяльності ДПСУ повинен забезпечуватись її захист від несанкціонованого доступу і від витоку, зокрема технічними, організаційними та правовими засобами.

Визначено, що провідним завданням ДПСУ у напрямку інформаційної безпеки є створення таких відповідних умов, які б унеможливили вияви будь-яких інформаційних загроз. Досягнення цього є можливим завдяки таким основним організаційним факторам, як установлення чітких правил щодо роботи з інформацією та безпечно використання інформаційних систем. Такі організаційні засади відображають динамічні процеси інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, ефективність яких забезпечується дотриманням своїх обов'язків військовослужбовцями та працівниками ДПСУ щодо правил і порядку створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації. При цьому підґрунтям залишається статична частина цих відносин, знання та розуміння основних категорій, їх змісту, таких як «персональні дані», «конфіденційна інформація», «службова інформація», «державна таємниця» тощо.

Розділ 5 «Удосконалення інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «*Організаційно-правові рекомендації підвищення ефективності інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України*», урахуовуючи особливості інформаційних відносин у діяльності ДПСУ та тенденції розвитку інформаційного суспільства, запропоновано напрямки, які сприятимуть підвищенню ефективності їх практичного упорядкування.

Аналіз наявних проблем в інформаційній сфері ДПСУ дав можливість з'ясувати, що підвищення ефективності інформаційних відносин у діяльності ДПСУ зумовлено конкретними факторами: відповідністю вимогам розвитку інформаційного суспільства; впровадженням європейських стандартів у модернізацію інформаційної складової системи охорони державного кордону; виконанням норм, правил, вимог інформаційного законодавства; виявленням і своєчасним реагуванням на інформаційні загрози; оптимізацією механізмів у сфері обігу інформації; впровадженням

електронного урядування; підвищенням довіри громадян до ДПСУ; безпечним інформаційним обміном, у тому числі у відомчих і міжвідомчих інформаційних системах.

Для обґрунтування покращання досліджуваних відносин зроблено оцінку показників таких джерел: результати опитування соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва; рейтинг інформаційної прозорості офіційних вебсайтів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що визначається Державним комітетом телебачення і радіомовлення України; статистичні дані ДПСУ (звіти про організацію роботи зі зверненнями громадян); практичний досвід ДПСУ і FRONTEX з питань доступу до публічної інформації та захисту персональних даних.

Обґрунтовано конкретні напрямки підвищення ефективності інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, а саме: розвиток відкритості та доступності в діяльності ДПСУ; розвиток електронного урядування та електронної ідентифікації; розвиток і безпека інформаційних систем у діяльності ДПСУ; формування знань і свідомості персоналу ДПСУ про основні засади та принципи інформаційного законодавства (інформаційна культура) (абсолютна більшість – 75,8% опитаних респондентів, підтримала цю думку). Запропоновано впровадити «Алгоритм формування інформаційної культури у ДПСУ», «Методичні рекомендації щодо роботи зі зверненнями громадян у ДПСУ», обґрунтовано їх доцільність.

У підрозділі 5.2 *«Напрямки удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України»* з урахуванням наявних проблем у нормативно-правовому регулюванні інформаційних відносин запропоновано напрямки їх удосконалення.

Визначено, що розвиток нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у ДПСУ повинен ґрунтуватись на урахуванні комплексу таких інформаційних інтересів: державна політика інформаційної безпеки; забезпечення надійної охорони державного кордону; задоволення інформаційних прав громадян і суспільства у сфері охорони державного кордону; функціонування, захищеність інформаційно-телекомунікаційних систем внутрішньовідомчого та міжвідомчого (у межах інтегрованого управління кордонами) значення.

Авторкою зроблено висновок про необхідність конкретизації напрямків удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, а саме:

- систематизація інформаційного законодавства (ухвалення Інформаційного кодексу України), групування складів кримінальних правопорушень (у КК України) та адміністративних проступків (у КУпАП), які передбачають відповідальність за порушення норм інформаційного законодавства);

- удосконалення термінології інформаційного законодавства;

- покращання нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у нормах прикордонного законодавства (ухвалення Концепції інформаційного забезпечення ДПСУ, створення відомчої нормативно-правової бази, доступної до персоналу ДПСУ (таку думку підтримує 98,1% опитаних респондентів), внесення змін у норми окремих нормативно-правових актів).

ВИСНОВКИ

У дисертації надано теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукової проблеми, що полягає у з'ясуванні особливостей нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, формулюванні обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності інформаційних відносин і напрямків удосконалення їх нормативно-правового регулювання. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі узагальнені науково-теоретичні і практичні висновки.

Стан наукової розробленості інформаційних відносин у сучасній правовій доктрині характеризується збільшенням наукового інтересу через зростання кількості та якості теоретико-правових праць, присвячених загальним чи окремим аспектам інформаційних відносин, які підкреслюють вагомість і актуальність дослідження інформаційних відносин у діяльності ДПСУ. Відсутність системної роботи юридичного спрямування зумовила потребу ґрунтового та системного дослідження проблематики, поставленої в дисертації.

Результатом аналізу рівня наукової розробленості досліджуваної тематики стала концептуальна побудова структури та змістовної складової дисертації за зовнішнім і внутрішнім спрямуванням. Зовнішній напрямок передбачає реалізацію інформаційних прав осіб, що перетинають державний кордон України, задоволення інформаційних потреб, захист приватності у зв'язку із функціонуванням органів і підрозділів ДПСУ. Внутрішній напрямок генерує забезпечення інформаційної діяльності у ДПСУ, усвідомлений розвиток інформаційної складової в управлінні оперативного-службовою діяльністю ДПСУ, забезпечення інформаційної відкритості та збільшення довіри громадян до ДПСУ, створення умов для протидії та недопущення інформаційних загроз прикордонній безпеці, досягнення розуміння кожним військовослужбовцем і працівником ДПСУ цінності інформації в охороні державного кордону України, особливо в умовах реальної зовнішньої агресії.

Методологічна основа дослідження розглядається через систему взаємопов'язаних методів онтологічного, гносеологічного, аксіологічного та праксеологічного сприйняття дійсності. Методологія інформаційних відносин у діяльності ДПСУ є доволі складним і несформованим донині в межах науки інформаційного права явищем, яке можна пізнати через систему методів, на підставі яких здійснюється розкриття теоретико-правових засад інформаційних відносин у функціонуванні ДПСУ. Методологічний інструментарій створює умови для пізнання та відображення об'єктивної дійсності цих відносин, дозволяє розкрити їх нове бачення, а також є теоретичним підґрунтям для вирішення практичних завдань у діяльності ДПСУ.

Методологічне підґрунтя пізнання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ має вагоме значення: для створення теоретичної основи при формуванні нових, змістовно якісних знань відповідно до сучасних умов розвитку інформаційних відносин у прикордонній сфері; для формування логічних засад процесу опрацювання великого обсягу інформації теоретичного та практичного значення, пов'язаної з інформаційною діяльністю ДПСУ; для формулювання чітких теоретичних і практичних цілей дослідження; для обрання оптимально

методологічного інструментарію дослідження, що залежить від світогляду науковця, специфіки прикордонної сфери та очікуваного результату дослідження і впливає на кінцевий результат; при створенні фундаменту для вироблення та уніфікації понятійного апарату інформаційних відносин; для забезпечення отримання всебічних відомостей про інформаційні відносини у сфері діяльності ДПСУ; для формування та зміцнення теоретико-методологічної майстерності конкретного науковця.

Обґрунтовано правову природу інформаційних відносин у діяльності ДПСУ. Надано авторське бачення поняття «інформаційні відносини у діяльності ДПСУ» та сформульовано особливості, які розкривають правову природу досліджуваних відносин. Інформаційні відносини у діяльності ДПСУ – це різновид суспільних відносин у сфері охорони державного кордону, які урегульовані нормами законодавства (інформаційного, адміністративного та інших галузей, а також нормами законодавства у прикордонній сфері) та обумовлені реалізацією прав, потреб і процесів щодо інформації, яка пов'язана з діяльністю або створюється в процесі виконання завдань Державної прикордонної служби України.

Зміст інформаційних відносин визначають специфічні, особливі для діяльності ДПСУ (у забезпеченні охорони державного кордону України) елементи, такі як суб'єкт інформаційних відносин, зміст (інформаційно-правовий статус суб'єкта), об'єкт інформаційних правовідносин.

Суб'єкт відносин у цій сфері може бути загальним (фізичні та юридичні особи, громадські організації тощо, які мають інтерес чи право, пов'язане з інформацією у сфері діяльності ДПСУ), особливим або центральним (усі структурні підрозділи та посадові особи ДПСУ). У межах ДПСУ функціонують спеціальні суб'єкти, правовий статус яких обумовлюється призначенням – безпосереднє здійснення інформаційної діяльності за окремими напрямками: оприлюднення публічної інформації; надання консультування та прийняття заяв, звернень; забезпечення обігу оперативно-службової інформації; документування, робота з управлінськими, внутрішньоорганізаційними та індивідуальними документами; опрацювання електронної інформації; забезпечення захисту інформації.

Інформаційні права й обов'язки як системоутворюючі складові змісту (інформаційно-правового статусу ДПСУ) інформаційних відносин визначають межі інформаційної діяльності у вигляді правових можливостей і дотримання, виконання та здійснення необхідних дій відповідно до законодавства, а чітко врегульований механізм втілення в реальні інформаційно-правові відносини у сфері охорони державного кордону відповідних прав і обов'язків дозволяє ДПСУ вчиняти дії, пов'язані з інформацією, що мають правові наслідки. Обґрунтовано, що зміст інформаційно-правового статусу ДПСУ тісно пов'язаний з інформаційною правосуб'єктністю.

Інформаційно-правовий статус ДПСУ розкривають такі елементи: правові підстави участі у правовідносинах з приводу інформації; завдання інформаційної діяльності; система спеціальних підрозділів, діяльність яких спрямована на забезпечення та реалізацію інформаційних потреб ДПСУ; інформаційна правосуб'єктність (права й обов'язки) посадових осіб ДПСУ щодо інформаційної діяльності.

Об'єктом інформаційних відносин у діяльності ДПСУ є відомості, пов'язані з функціонуванням органів (підрозділів) охорони державного кордону та порядком перетинання державного кордону. Запропоновано класифікацію інформації у сфері охорони державного кордону за такими критеріями: за характером, напрямком діяльності, порядком доступу, сутністю, результатами службової діяльності, очікуваним результатом, способом доведення, формою вираження, формою візуалізації, територіальним спрямуванням, державно-правовим і суспільним схваленням.

Визначено, що інформація всіх видів має самостійну цінність, створює основу для правових актів як на міжнародному та державному, так і на регіональному рівнях. Вона здатна до випереджального впливу на державну прикордонну безпеку, визначає вибір того чи іншого варіанта управлінського рішення посадовими особами ДПСУ, а також дії прикордонних органів і підрозділів.

Прикордонна інформаційна безпека ґрунтується на врахуванні актуальних загроз національній безпеці України, забезпеченні інформаційних прав і визначенні пріоритетів державної політики в інформаційній сфері, залежить від чіткого нормативного регулювання та злагодженої роботи всіх структурних елементів ДПСУ у напрямку її забезпечення. Визначено, що державна політика у сфері прикордонної інформаційної безпеки – це діяльність компетентних органів держави щодо формування правових засад і напрямків інформаційної безпеки та їх реалізація, що ґрунтується на урахуванні загроз територіальній цілісності держави та прикордонній безпеці в інформаційній сфері, спрямована на забезпечення інформаційних потреб сучасного суспільства з оволодіння даними про особливості перетинання державного кордону України, про стан охорони державного кордону та про діяльність прикордонного відомства тощо.

З'ясовано, що інформаційна безпека є складним систематизованим поняттям, забезпечення якої є підґрунтям (окрім власне інформаційної) національної та прикордонної безпеки. Захист інформації передбачає здійснення конкретних заходів, спрямованих на забезпечення збереження вмісту даних, що містяться на матеріальних носіях, забезпечення права на інформацію та дотримання режимних правил доступу до інформації, розпорядником якої є ДПСУ. Доведено, що інформаційна безпека є напрямком діяльності ДПСУ, захист інформації є її складовою, а їх співвідношення відображається як частина цілого.

Інформаційна складова діяльності ДПСУ урегульована системою нормативно-правових актів різного рівня ієрархії, а саме: Конституцією України; загальними або базовими нормативно-правовими актами; спеціальними нормативно-правовими актами; програмними документами. Установлено, що ці нормативно-правові акти визначають основні засади, принципи, механізми забезпечення обігу інформації, зокрема і з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем у сфері охорони державного кордону, що здійснюється в процесі виконання завдань ДПСУ.

Правовий режим інформації з обмеженим доступом у діяльності ДПСУ – це установлені законодавством процедури та порядок надання дозволу, доступу, охорони, захисту, а також здійснення діяльності з інформацією, яка становить велику цінність для прикордонної безпеки держави. Доведено, що правовий режим інформації з

обмеженим доступом є одним із визначальних чинників прикордонної безпеки, тобто важливим засобом захисту та збереження цілісності інформації, розпорядником якої є ДПСУ.

Основними елементами правового режиму інформації з обмеженим доступом у діяльності ДПСУ є: порядок і підстави здійснення інформаційної діяльності з відповідним видом інформації, що обмежена в доступі (створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації, а також порядок віднесення та скасування інформації, обмеженої у доступі); права посадових осіб ДПСУ щодо здійснення окремих процедур із такою інформацією; процедура отримання допуску до цієї інформації; відповідальність за порушення встановленого режиму інформації.

Організаційні засади інформаційних відносин в управлінні оперативно-службовою діяльністю ДПСУ сконцентровано на процесі прийняття рішень начальниками органів і підрозділів охорони державного кордону. В процесі прийняття управлінського рішення у сфері охорони державного кордону інформація здійснює кругообіг, змінюється лише її зміст, кількість і якість. Достовірна та актуальна інформація є основою правильного та своєчасного рішення у сфері охорони державного кордону України і впливає на прикордонну безпеку держави.

Багатокомпонентний зміст інформаційних відносин в управлінні оперативно-службовою діяльністю ДПСУ передбачає: інформаційну діяльність, інформаційно-аналітичну діяльність, завдання, інформаційні потреби людини й держави у прикордонній сфері, актуальні бази даних, зовнішні та внутрішні інформаційні фактори начальника прикордонного підрозділу тощо. Розвиток інформаційних відносин обумовлює застосування в управлінській діяльності нових інформаційних технологій та інформаційно-аналітичного забезпечення як одних із найважливіших засобів удосконалення управління у сфері охорони державних кордонів. Такі заходи дають змогу втілювати положення Стратегії розвитку ДПСУ в частині здійснення модернізації системи управління шляхом упровадження сучасних інформаційних технологій у систему управління.

На підставі здійсненого узагальнення досвіду інформаційної взаємодії в діяльності ДПСУ зроблено висновок, що інформаційна взаємодія закладає основи для спільної діяльності та покращання ефективності в охороні державного кордону України, має цілеспрямований характер, орієнтована на обмін інформацією щодо своєчасного виявлення, попередження та недопущення порушення прикордонного законодавства, забезпечення недоторканності державного кордону. Напрямами інформаційної взаємодії в діяльності ДПСУ є: функціонування віртуального контактного аналітичного центру; розширення мереж і функцій контактних пунктів; удосконалення механізму обміну інформацією; проведення спільних аналітичних досліджень з оцінки загроз і ризиків у сфері безпеки державного кордону й ефективності інтегрованого управління кордонами, надання взаємного доступу до інформаційних систем компетентними державними органами тощо.

У предметному контексті проведеного дослідження запропоновано під «інформаційною сферою суспільства» розглядати урегульовані національним законодавством інформаційні відносини, інформаційні повноваження, сукупність

інформаційних ресурсів ДПСУ, які дають змогу реалізувати інформаційні права, інтереси та потреби громадян, суспільства, органів і підрозділів ДПСУ у сфері охорони державного кордону.

Показником комунікації ДПСУ з інформаційною сферою суспільства слугує реалізація принципу відкритості перед громадянами, що є пріоритетом державної політики в інформаційній сфері, закріпленої Доктриною інформаційної безпеки України, та становить вимогу керівництва ДПСУ. Практичну дієвість інформаційна відкритість у діяльності ДПСУ набуває через такі складові елементи: нормативно врегульований механізм забезпечення отримання інформації про діяльність прикордонного відомства та його структурні підрозділи; стан забезпечення реалізації прав громадян на інформацію у прикордонній сфері; оприлюднення інформації у прикордонній сфері через доступні процедури; простота й доступність електронного урядування у ДПСУ; визначення змісту інформації, яка підлягає оприлюдненню, а отже її чітке розмежування на інформацію, що може бути доведена до всіх (публічна відкрита), стосується окремої особи (конфіденційна) чи групи осіб або безпеки держави (службова чи таємна), тобто які результати діяльності та дії посадових осіб ДПСУ підлягають оприлюдненню; рівень інформаційної культури персоналу ДПСУ.

Найбільш широке коло питань, пов'язаних із забезпеченням приватності в діяльності ДПСУ, стосується здійснення прикордонних процедур і встановлення особи запитувача інформації. Зокрема інформаційна приватність стосується ідентифікації осіб, що вступають у відносини з органами та підрозділами ДПСУ під час проходження прикордонного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, доступу до інформації та забезпечення захисту такої інформації. Актуальною є ідентифікація за допомогою персональних даних, яка по суті є засобом встановлення відповідності, ототожнення, розпізнання ідентичних ознак, належності даних між різними об'єктами, відомого з невідомим, у тому числі особи самій собі (наприклад, пред'явника паспортного або іншого документа із зображенням особи в ньому).

Важливе значення у захисті приватності відіграє надання згоди на опрацювання персональних даних від суб'єкта персональних даних. З'ясовано, що щоденний пасажиропотік не дає можливості під час здійснення прикордонних процедур запитувати письмово згоду на опрацювання персональних даних. Разом з тим аналіз норм прикордонного законодавства дозволив констатувати відсутність сформульованої мети та форми отримання згоди на опрацювання персональних даних осіб, які перетинають державний кордон України.

Відносини ДПСУ з інформаційною сферою суспільства набувають реальних форм через інститути звернення та запиту на публічну інформацію, які належать до одного з основних напрямків діяльності – формування ефективного механізму комунікації з громадськістю для реалізації державної політики у сфері охорони державного кордону. Розширення безвізових можливостей перетинання державного кордону для громадян України, встановлення адміністративної межі на тимчасово окупованій території та інші обставини зумовлюють постійне збільшення у суспільства потреб в інформації, пов'язаній з діяльністю ДПСУ. Якість такої діяльності переважно відповідає запитам інформаційного суспільства, водночас потребують удосконалення

питання сучасної електронної ідентифікації запитувачів інформації за електронним кваліфікаційним підписом.

Визначено поняття «інформаційні загрози у діяльності ДПСУ» та здійснено їх аналіз. Інформаційні загрози в діяльності ДПСУ – це фактори, які утворюють небезпеку чи заподіюють шкоду інформаційним відносинам, інформаційним правам та інформаційним ресурсам ДПСУ, посягають на прикордонну безпеку. Означено, що інформаційні загрози в сучасному суспільстві можуть іноді завдати більшої шкоди, ніж будь-які протиправні фізичні дії.

Аналіз сучасних інформаційних загроз дозволив диференціювати їх за такими критеріями:

- за локалізацією: зовнішні (інформаційна війна РФ проти України); внутрішньодержавні (надання представникам ДПСУ неправдивої, недостовірної інформації); внутрішньовідомчі (витікання інформації через персонал ДПСУ або суб'єктів інтегрованого управління кордонами);
- за наміром: навмисні (розголошення конфіденційної чи службової інформації); ненавмисні (помилки збереження інформації, втрата носія інформації);
- залежно від процесу інформаційної діяльності: під час створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення;
- за характером вияву: відомчі (посягають на прикордонну безпеку держави), корпоративні (стосуються безпеки окремого підрозділу), особисті (щодо окремих військовослужбовців чи посадових осіб ДПСУ);
- за способом впливу: інтелектуальні (дезінформація); програмні (хакерські атаки); організаційні (порушення режиму інформації); організаційно-технічні (використання ПК для роботи з обмеженою інформацією, що заборонено);
- за способом заподіяння шкоди: прослуховування, розголошення, викрадення інформації, хакерські атаки, перекручування даних, порушення режиму інформації, спостереження за діями прикордонних нарядів (з метою з'ясування їх тактики та способів дій, щоб у подальшому планувати порушення прикордонного законодавства чи здійснення диверсійних операцій); стихійні лиха (пожежі, повені тощо).

Будь-які сучасні інформаційні технології опрацювання та захисту інформації не виключають шкідливого чинника на інформацію та інформаційні відносини. Гарантією їх захисту є правові засоби охорони (юридична відповідальність), які сьогодні потребують комплексного підходу до вдосконалення норм, що визначають підстави, порядок і міри застосування негативних правових засобів до порушників, незалежно від їх правового становища. Для цього першочергово мають бути згруповані у межах окремих підрозділів КК України, КУпАП, ЦК України. За вчинення правопорушень, зазначених у КУпАП, де передбачена відповідальність за адміністративні інформаційні правопорушення, військовослужбовці повинні нести адміністративну, а не дисциплінарну відповідальність, що сприятиме розмежуванню останніх (за порушення законів, постанов, розпоряджень – адміністративна, за порушення внутрішньовідомчих організаційних нормативно-правових актів – дисциплінарна).

Розвиток інформаційних відносин у діяльності ДПСУ супроводжується популяризованим використанням і застосуванням глобальних, локальних і

відомчих мереж. Розповсюдження в них інформації службового або приватного характеру може як прискорити інформаційні процеси (свочасне оприлюднення особливостей і умов перетинання державного кордону на окремих ділянках), так і спричинити негативні наслідки для прикордонної безпеки та безпеки військовослужбовців ДПСУ. Аргументовано, що безпечне використання інтернету, інформаційно-телекомунікаційних систем має бути пріоритетом для кожного військовослужбовця та працівника ДПСУ, ґрунтуватись на чіткому виконанні службових обов'язків, дотриманні норм законодавства (режиму інформації з обмеженим доступом), усвідомленні значення збереження інформації (правової культури, інформаційної культури) та рекомендацій щодо обмеження розповсюдження приватної інформації (про себе) та користування електронними пристроями (гаджетами тощо).

Одночасно з веденням, опрацюванням, передаванням даних в інформаційних системах, забезпеченням їх функціонування необхідно постійно вживати заходів з убезпечення змісту інформації. Такі заходи повинні мати комплексний характер (правові, організаційні, технічні, здійснення контролю, притягнення винних до відповідальності тощо) та реалізовуватись усіма посадовими особами ДПСУ, які мають доступ до функціонування інформаційних систем. Налагоджена робота спеціальних структурних підрозділів, призначених для захисту інформації у межах діяльності Головного центру зв'язку, автоматизації та захисту інформації Адміністрації ДПСУ, залучення кращих фахівців у сфері захисту інформації до їх складу, а також надання можливості їх професійного зростання підвищить ефективність протистояння інформаційним загрозам у досліджуваній сфері.

Аналіз теорії та практики інформаційних відносин у діяльності ДПСУ став підставою для розроблення рекомендацій (розвиток відкритості та доступності у діяльності ДПСУ, розвиток і безпека інформаційних систем у діяльності ДПСУ, розвиток електронного урядування та електронної ідентифікації, формування знань і свідомості персоналу ДПСУ про основні засади та принципи інформаційного законодавства (інформаційна культура) та конкретних заходів, які будуть сприяти удосконаленню інформаційних відносин. Підвищення ефективності вебсайту ДПСУ повинно відбуватися через висвітлення розширеного звіту щодо роботи за зверненнями громадян і запитами на публічну інформацію, а також через узагальнення даних (запровадження реєстру) з опрацювання персональних даних; через публікацію кожного року Стратегічного бюлетеня прикордонної безпеки «Біла книга», надання інформації про відповідальну особу, яка організує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці у ДПСУ, розвиток і розширення структурних підрозділів, які працюють у цьому напрямку.

У межах розвитку та безпеки інформаційних систем у діяльності ДПСУ необхідно постійно та безперервно вживати заходів із забезпечення та розвитку системи збереження та захисту інформації, створення сучасної інфраструктури електронної ідентифікації та забезпечення її розвитку. Удосконалювати надання цифрових послуг у межах онлайн-сервісу «Дія» для осіб, що планують виїхати за кордон.

Важливим є формування освіченості та свідомості у персоналу ДПСУ щодо основних засад і принципів інформаційного законодавства (інформаційна культура)

через формування та удосконалення знань, умінь персоналу в роботі з інформацією, підвищення інформаційної культури, формування інформаційної концепції в поведінці.

Пропонуються напрямки удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, серед яких: необхідність здійснення систематизації норм інформаційного законодавства шляхом кодифікації, ухвалення Інформаційного кодексу України, згрупування статей КК України та КУпАП, які передбачають відповідальність за порушення норм інформаційного законодавства; удосконалення термінології інформаційного законодавства; покращання нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у нормах прикордонного законодавства (прийняття Концепції інформаційного забезпечення ДПСУ, створення відомчої нормативно-правової бази, доступної до персоналу ДПСУ, внесення змін у норми окремих нормативно-правових актів).

Запропоновано внести низку змін і доповнень до законів України «Про Державну прикордонну службу України» та «Про прикордонний контроль», до наказу Адміністрації Державної прикордонної служби України від 25.06.2007 № 472 «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України».

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Кушнір І. П. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України: теоретичні та організаційні аспекти : монографія / за заг. ред. д-ра юрид наук Р. М. Ляшука. Хмельницький : ПП «Монускрипт», 2020. 528 с.

Каложний Р. А. Рецензія на монографію Кушнір І. П. «Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України: теоретичні та організаційні аспекти». *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 2 (55). С. 224–225.

Орловська Н. А. Рецензія на монографію Кушнір І. П. «Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України: теоретичні та організаційні аспекти». *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 513.

2. Kushnir I. Topical directions for improvement of information relations in activities of The State Border Guard Service Of Ukraine. *Low and Border: Addressing Security Threats at the Ukrainian Border : collective monograph / N. Orlovska, S. Filippov, V. Kushar, I. Hloviuk, V. Polovnikov, I. Kushnir, P. Volynets. Lviv-Torun : Liha-Pres. 2019. P. 89–108.*

Статті в наукових фахових виданнях України та періодичних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз:

3. Кушнір І. П. Інформаційні відносини у прикордонній сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 36. Т. 2. С. 36–38.

4. Кушнір І. П. Напрями прикордонної інформаційної безпеки як складова національної безпеки України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 230–233. URL: <http://pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/96>
5. Кушнір І. П. Доктринальні підходи до різноманітності інформаційних правовідносин. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки*. 2017. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpsurn_2017_4_8.
6. Кушнір І. П. Класифікація інформаційно-правових відносин у прикордонній сфері. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2017. № 4. С. 56–62. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2017_4_9.
7. Кушнір І. П. Основні засади інформаційної політики держави в прикордонній сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 81–84.
8. Кушнір І. П. Види інформації, розпорядником якої є Державна прикордонна служба України, їх сутнісна характеристика. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpsurn_2018_1_6.
9. Кушнір І. П. Органи охорони державного кордону як суб'єкти інформаційних правовідносин. *Правові новели*. 2018. № 5. С. 71–77.
10. Кушнір І. П. Кримінально-правове забезпечення охорони інформаційних відносин у прикордонній сфері. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 36.. С. 82–93.
11. Кушнір І. П. Інформаційно-правова діяльність Державної прикордонної служби України: нормативно-правовий аспект. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. № 2. С. 165–170.
12. Кушнір І. П. Інформаційно-правовий статус Державної прикордонної служби України. *Приватне та публічне право*. 2018. № 4. С. 50–53.
13. Кушнір І. П. Аналіз змісту поняття «безпека державного кордону». *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 76–81.
14. Кушнір І. П. Організаційно-правові питання забезпечення захисту інформації в інформаційних системах Державної прикордонної служби України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 81–84.
15. Кушнір І. П. Співвідношення понять «інформаційна безпека» та «захист інформації» в діяльності Державної прикордонної служби України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2018. № 35. Т. 1. С. 81–84.
16. Кушнір І. П. Особливості правових відносини щодо забезпечення запиту на публічну інформацію, розпорядником якої є Державна прикордонна служба України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки*. 2018. Вип. 4. URL : https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/visnuk_4_2019_ur.pdf.
17. Кушнір І. П. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про інформацію у прикордонній сфері. *Право і інформація*. 2019. № 1(28). С. 45–51.

18. Кушнір І. П. Інформаційна відкритість у діяльності Державної прикордонної служби України. *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 30–36.

19. Кушнір І. П. Інформаційні загрози в діяльності Державної прикордонної служби України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 147–150.

20. Кушнір І. П., Царенко О. М. Правовий режим інформації з обмеженим доступом у діяльності Державної прикордонної служби України. *Право та державне управління*. 2019. № 3. С. 180–185.

21. Кушнір І. П., Коротушак А. І. Питання удосконалення впровадження електронного урядування у Державній прикордонній службі України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 20. С. 96–102.

22. Кушнір І. П. Теоретичні засади дослідження інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України. *Держава та регіони. Право*. 2019. № 4. С. 86–91.

23. Кушнір І. П., Царенко С. І., Царенко О. М. Особливості застосування дисциплінарної відповідальності за порушення інформаційного законодавства у діяльності Державної прикордонної служби України *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 80–84.

24. Кушнір І. П., Новодранов Р. С. Проблеми та перспективи розвитку консультативної роботи Контактного центру Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки*. 2019. Вип. 4. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/316/317>.

25. Кушнір І. П. Актуальні питання забезпечення інформаційної приватності у діяльності Державної прикордонної служби України. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. № 1. С. 7–13.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

26. Кушнір І., Степанова Ю. Інформаційна безпека держави у прикордонній сфері як об'єкт державної зради. *National law journal: theory and practice*. 2018. № 4 (32). Т. 1. С. 123–126.

27. Кушнір І. П. Реалізація права на звернення громадян у Державній прикордонній службі України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. 4 (volume 2). С. 56–60.

28. Кушнір І. П. Методологічні засади теорії інформаційних відносин у прикордонній сфері. *National law journal: theory and practice*. 2019. № 2 (36). С. 17–20.

29. Kushnir I. Information component in preparing and making management decisions in border protection bodies of the state border of Ukraine. *Leges si Viata*. 2019. № 5. С. 100–104.

30. Кушнір І. П. Основні тенденції інформаційної взаємодії у діяльності Державної прикордонної служби України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. 4 (volume 2). С. 96–101.

31. Kushnir I. A Comparative Analysis of Personal Data and its Protection in the Course of Border Procedures (Ukraine, European Union). *Current Issues in Administrative Law*. Edited by Cătălin-Silviu Săraru. 2020. Cambridge Scholars Publishing. С. 130–141.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

32. Кушнір І. П. Суспільні інформаційні відносини в діяльності органів охорони державного кордону. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VIII Всеукр. наук.-практ. конфер. (Хмельницький, 10 грудня 2015 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. С. 141.

33. Кушнір І. П. Правове забезпечення захисту інформації, пов'язаної із охороною державного кордону. *Кібербезпека України : правові та організаційні питання* : тези Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 152–154.

34. Кушнір І. П. Забезпечення права подання запиту на інформацію у Державній прикордонній службі України. *Інформаційна безпека: європейські орієнтири та перспективи для України* : зб. наук. праць за матер. III Міжнар. наук.-практ. столу. Серія «Сектор безпеки України». № 14 (м. Харків, 25 листопада 2016 р.). Харків : «Плеяда», 2016. С. 94–94.

35. Кушнір І. П. Отримання громадянами інформації про діяльність Державної прикордонної служби України. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези IX Всеукр. наук.-практ. конфер. (Хмельницький, 8 грудня 2016 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. С. 187.

36. Кушнір І. П. Проблемні питання відомчої нормотворчої компетенції Державної прикордонної служби України. *Молодіжний науковий юридичний форум* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конфер. до Дня науки (м. Київ, 18 травня 2017 р.). Київ : Вид-во ТОВ МП ЛЕСЯ, 2017. С. 27–28.

37. Кушнір І. П. Державна інформаційна політика у прикордонній сфері. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези X Всеукр. наук.-практ. конфер. (Хмельницький, 2 листопада 2017 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 199–200.

38. Кушнір І. П. Питання кримінально-правової охорони інформації у функціонуванні Державної прикордонної служби України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези II Всеукр. наук.-практ. конфер. (Хмельницький, 2 березня 2018 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 169–172.

39. Кушнір І. П. Окремі аспекти забезпечення міжвідомчого обміну інформацією між суб'єктами інтегрованого управління кордонами. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи* : тези V Всеукр. наук.-практ. конфер. (Одеса, 13–14 вересня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 57–59.

40. Кушнір І. П. Прикордонна інформаційна безпека як складова національної безпеки України. *Освітньо-наукове забезпечення складових сектору безпеки і оборони України* : тези XI Всеукр. наук.-практ. конфер. (Хмельницький, 15 листопада 2018 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 247–248.

41. Кушнір І. П. Захист інформації отриманої під час здійснення оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України: кримінально-правовий аспект. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України* :

тези Міжнар. наук.-практ. конфер. (Дніпро, 30 листопада 2018 р.). Дніпро: Вид-во Біла К. О., 2018. С. 99–100.

42. Кушнір І. П. Кібербезпека як складова інформаційної безпеки у сфері охорони державного кордону України. *Кібербезпека України : правові та організаційні питання* : тези Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 30 листопада 2018 р.). Одеса : ОДУВС, 2018. С. 48–49.

43. Кушнір І. П. Щодо поняття «недостовірні відомості» у складі злочину «незаконне перетинання державного кордону України». *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези II Всеукр. наук.-практ. конфер. (Хмельницький, 1 березня 2019 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 243–244.

44. Кушнір І. П. Інформаційна взаємодія як основа забезпечення спільних дій правоохоронних органів та військових формувань в охороні державного кордону. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи* : тези Міжнар. наук.-практ. конфер. (Одеса, 13–14 вересня 2019 р.). Одеса. 2019. С. 186–187.

45. Кушнір І. П. Питання контролю та нагляду у функціях Державної прикордонної служби України. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : тези IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. (Одеса, 23 жовтня 2019 р.). Одеса. 2019. С. 64.

46. Кушнір І., Степанова Ю. Критерії класифікації злочинів у сфері службової діяльності. *Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів* : тези наук.-практ. інтернет-конфер. (Херсон, 31 жовтня 2019 р.). Херсон. 2019. С. 184–189.

47. Кушнір І. П. Правовий режим інформації як детермінанта прикордонної безпеки. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : тези Міжнар. наук.-практ. конфер. (Хмельницький, 22 листопада 2019 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 262–263.

48. Кушнір І. Актуальні засади захисту інформації, що обробляється в автоматизованих системах Державної прикордонної служби України. *Кібербезпека України : правові та організаційні питання* : тези Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 22 листопада 2019 р.). Одеса : ОДУВС, 2019. С. 25–26.

49. Кушнір І. Питання удосконалення термінології інформаційного законодавства. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : тези XV Всеукр. наук.-практ. конфер. / КНУВСУ (Київ, 28 листопада 2019 р.). Київ, 2019. Ч. 1. С. 129–131.

50. Кушнір І. Щодо наслідків інформаційно-психологічного впливу як прояв військової боротьби. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : тези XV Міжнар. наук.-практ. конфер. (Київ, 29 листопада 2019 р.) Київ, 2019. С. 239–240.

51. Кушнір І. П. Інформаційна функція у контексті інтегрованого управління кордонами. *Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи* : тези Міжнар. наук.-практ. конфер. (Одеса, 10–11 вересня 2020 р.). Одеса, 2020. С. 462–463.

52. Кушнір І. П. Інформаційна відкритість, як невід’ємна складова забезпечення прикордонного контролю: досвід Державної прикордонної служби України.

Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки і оборони : проблеми, досвід, перспективи : тези доп. I Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 1 жовтня 2020 р.). Київ, 2020. С. 65–67.

53. Кушнір І. Термін «забезпечення» у контексті інформаційних відносин. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : тези XVI Всеукр. наук.-практ. конфер. / КНУВСУ (Київ, 25 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 64–67.

54. Кушнір І. П. Актуальні питання забезпечення прайвеси (правові та соціальні аспекти). *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права* : зб. матер. IV Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Львів, 12 листопада 2020 р.). Львів, 2020. С. 87–91.

*Наукові праці, які додатково
відображають результати дисертації:*

55. Кушнір І. П., Ляшук Р. М. Результативність та ефективність в діяльності органів охорони державного кордону України. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 154–159.

АНОТАЦІЯ

Кушнір І. П. Теоретичні та організаційні засади нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2020.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних та організаційних засад нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ. Розкрито особливості інформаційних відносин у сфері функціонування ДПСУ, їх зміст, правову природу у взаємозв'язку із важливими аспектами внутрішньовідомчої діяльності та інформаційної сфери суспільства.

У дисертації доведено, що основними пріоритетами досліджуваних відносин є реалізація інформаційної правосуб'єктності громадян і ДПСУ, забезпечення приватності, інформаційна безпека, які повинні співвідноситись і збалансовуватись із заходами забезпечення прикордонної безпеки.

Розроблено конкретні рекомендації, що сприятимуть удосконаленню інформаційних відносин, а саме: розвитку відкритості та доступності, безпеки в інформаційних системах ДПСУ, електронного урядування та електронної ідентифікації, формування компетенцій у військовослужбовців ДПСУ про основні засади та принципи інформаційного законодавства, розвитку інформаційної культури, «комп'ютерної гігієни».

Запропоновано напрямки удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у діяльності ДПСУ, серед яких: необхідність здійснення систематизації норм інформаційного законодавства; удосконалення термінології

інформаційного законодавства; покращання нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у нормах прикордонного законодавства.

Ключові слова: інформаційні відносини, нормативно-правове регулювання, інформація, Державна прикордонна служба України, інформаційне суспільство, охорона державного кордону, розпорядник інформації, інформаційна безпека, прикордонна безпека, оперативно-службова діяльність.

АННОТАЦИЯ

Кушнир И. П. Теоретические и организационные основы нормативно-правового регулирования информационных отношений в деятельности Государственной пограничной службы Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Национальный авиационный университет. – Киев, 2020.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и организационных основ нормативно-правового регулирования информационных отношений в деятельности ГПСУ. Раскрыты особенности информационных отношений в сфере функционирования ГПСУ, их содержание, правовая природа во взаимосвязи с важными аспектами внутриведомственной деятельности и информационной сферой общества.

В диссертации доказано, что основными приоритетами исследуемых отношений является реализация информационной правосубъектности граждан и ГПСУ, обеспечение приватности, информационная безопасность, которые должны соотноситься и балансироваться с мерами обеспечения пограничной безопасности.

Разработаны конкретные рекомендации, способствующие совершенствованию информационных отношений, а именно: развитию открытости и доступности, безопасности в информационных системах ГПСУ, электронного управления и электронной идентификации, формированию компетенций у военнослужащих ГПСУ об основных положениях и принципах информационного законодательства, развитию информационной культуры, «компьютерной гигиены».

Предложены направления совершенствования нормативно-правового регулирования информационных отношений в деятельности ГПСУ, среди которых: необходимость осуществления систематизации норм информационного законодательства; совершенствование терминологии информационного законодательства; улучшение нормативно-правового регулирования информационных отношений в нормах пограничного законодательства.

Ключевые слова: информационные отношения, нормативно-правовое регулирование, информация, Государственная пограничная служба Украины, информационное общество, охрана государственной границы, распорядитель информации, информационная безопасность, пограничная безопасность, оперативно-служебная деятельность.

SUMMARY

Kushnir I. P. Theoretical and Organizational Fundamentals of Normative and Legal Regulation of Information Relations in Activities of the State Border Guard Service of Ukraine. – *On the rights of a manuscript.*

Thesis for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.07 Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law. – National Aviation University. – Kyiv, 2020.

The thesis deals with the solution of topical scientific problem to clarify the peculiarities of normative legal regulation of information relations in activities of SBGS, to formulate the substantiated recommendations to improve the efficiency of information relations and directions to develop their normative and legal regulation.

A conceptual approach to the study of the problem of normative and legal regulation of information relations in the activities of the SBGS, which is stipulated by the dual nature of these relations, namely: external, realization of information rights of persons crossing the state border of Ukraine, satisfaction of information needs, protection of privacy in connection with the functioning of SBGS bodies and units; internal provision of information activities, comprehensive development of the information component in the management of SBGS operational and service activities, ensuring information openness and increasing public confidence in the SBGS, creating conditions for counteracting and preventing information threats to border security, etc.

The results of scientific research proved that the current state of information relations in the SBGS needs to improve regulatory and legal regulation in accordance with the main trends in the information society, modernization of the information component of state border protection taking into account national and international law. It is defined that the main priorities in adjusting the information relations with the participation of the SBGS are implementation of information rights of citizens, provision of privacy, information security, which should be correlated and balanced with border security measures. It is found that the State Border Guard Service of Ukraine in the researched relations is a subject of authority powers and the administrator of information in the area of responsibility, which reveals it as a special (central) subject within these relations.

It is established that the basis of legal regulation of the information component in the activities of the State Border Guard Service of Ukraine is formed by the system of normative legal acts of different hierarchy. They define the basic foundations, principles, mechanisms of information circulation, in particular with the use of information and telecommunication systems in the sphere of state border protection, which is carried out in the process of executing the SBGS tasks.

It is proved that the practical component of information relations in the management of operational and service activities of the SBGS is focused on the decision-making process of the chiefs of the state border protection bodies and units. An important role in operational and service activities is played by information interaction, which is not only the actual transmission of relevant data, but also the organization and implementation of the information process.

The key aspects of legal regulation of the SBGS relations with the information sphere of society are revealed, including: information openness; ensuring privacy; implementation of mechanisms for addressing and requesting public information.

Based on the research, specific recommendations were developed that will help improve information relations, namely: development of openness and accessibility in SBGS activities, security in SBGS information systems, e-government and electronic identification, formation of sustainable educational potential, consciousness, competencies of SBGS servicemen on basic foundations and principles of information legislation, development of information culture, “computer hygiene”.

The directions for improving normative legal regulation of information relations in SBGS activities are offered, including: the need to systematize the norms of information legislation through codification, adoption of the Information Code of Ukraine, grouping of articles of the Criminal Code of Ukraine and the Code of Administrative Offences of Ukraine, which provide for liability for violation of information legislation; improving the terminology of information legislation; improvement of normative legal regulation of information relations in norms of border legislation (adoption of the Concept of SBGS Information Support, creation of departmental normative legal base accessible to SBGS personnel, modification of norms of separate normative legal acts).

Key words: information relations, normative legal regulation, information, State Border Guard Service of Ukraine, information society, state border protection, information manager, informational security, border security, operative and service activities.

Підписано до друку 24.12.2020.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2012-09.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com

